ex-libris

ESTUDIS

SANTIAGO ESTRANY I CASTANY
L'Art Gràfic al Noucentisme: Els Ex-libris. Exlibristes d'Arenys de Mar

RAFAEL SOLER I FONRODONA
El contracte per a la construcció de l'església de Sant Vicenç de Montalt

DOCUMENTACIÓ
Manuals dels vicaris III

MARIÀ RIBAS I BERTRAN
El Santuari de la Lorita dedicat a la Mare de Déu de Montserrat

MANEL SALICRÚ I PUIG
Notes sobre la propietat de l'església i cementiri de Sant Miquel de Mata

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/40

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 1991

FULLS/40
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, abril 1991

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

L'ART GRÀFIC AL NOUCENTISME: ELS EX-LIBRIS. EXLIBRISTES D'ARENYS DE MAR.
Santiago Estrany i Castany. 4

EL CONTRACTE PER A LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT VICENÇ DE MONTALT.
Rafael Soler i Fonrodona. 16

EL SANTUARI DE LORITA DEDICAT A LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT.
Marià Ribas i Bertran. 26

NOTES SOBRE LA PROPIETAT DE L'ESGLÉSIA I CEMENTIRI DE SANT MIQUEL DE MATA.
Manel Salicrú i Puig. 33

- **DOCUMENTACIÓ**

MANUALS DELS VICARIS. III (1) 38

- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 46

Portada:
Ex-libris de Marià Castells, grafista i dibuixant d'Arenys de Mar.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA i del PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ

EDITORIAL

EL TEATRE BORRÀS, NOVAMENT

El passat mes de febrer el Ple de l'Ajuntament de la ciutat va aprovar provisionalment la descatalogació parcial de l'edifici del Teatre Borràs.

Segons el Pla Especial del Catàleg del Patrimoni Històric Arquitectònic de Mataró, l'edifici era catalogat en la categoria màxima, garantia de la seva conservació total. El Ple municipal, sense cap informe previ del Consell Municipal del Patrimoni, va decidir de rebaixar el nivell de protecció a la segona categoria, que comporta només el manteniment de façanes i volumetria.

Considerem que el fet, encara que d'acord amb dret, és greu i lamentable.

Perquè el Pla Especial del Catàleg del Patrimoni Històric Arquitectònic de Mataró, aprovat l'any 1983, només pot contemplar-se com a norma global i bàsica per a la protecció del Patrimoni Cultural mataroní, memòria històrica de la ciutat.

Perquè els edificis o elements catalogats no ho són pas solament per les seves característiques o categoria arquitectònica, –que en el cas del Teatre Borràs és òbvia– sinó que ho són també perquè són descriptius o representatius d'èpoques concretes de la història de Mataró.

Perquè considerem que el Pla Especial del Catàleg, redactat, consensuat i aprovat pel Consistori mataroní l'any 1983, és avui encara una eina vàlida en favor de la conservació del Patrimoni Cultural de la ciutat.

A part de tot això, és evident que el Pla Especial del Catàleg és perfeccionable i millorable. Fins i tot seria convenient de revisar-lo periòdicament. Però sempre de manera global i unitària, mai de manera puntual. També és evident que el Pla Especial del Catalèg no es perfecciona, ni millora, descatalogant o destruint elements o edificis catalogats.

Desitjaríem que l'Ajuntament de la ciutat reconsiderés l'aprovació. Valdria la pena.

ACTUALITAT

L'EXPOSICIÓ VILADOMAT

L'èxit de l'exposició ha fet necessari d'allargar la seva durada fins al dia 14 de juliol.

Entre d'altres personalitats l'han visitada recentment l'Honorable Conseller de Cultura Sr. Joan Guitart i el Sr. Jordi Labòria, diputat de Cultura de la Diputació de Barcelona.

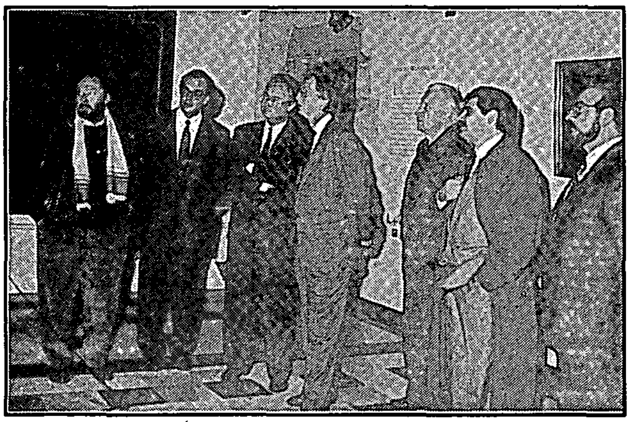

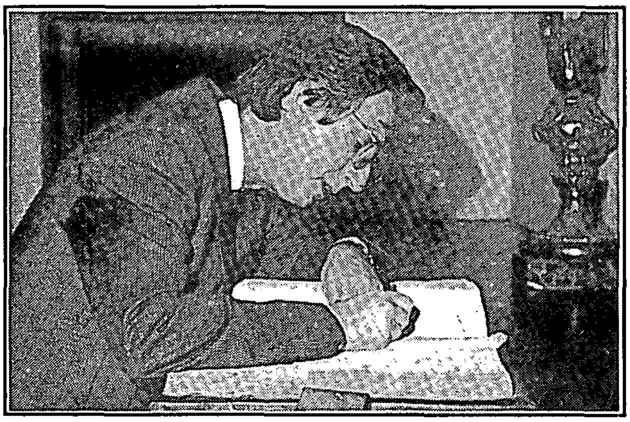

L'honorable Sr. Joan Guitart a l'Exposició Viladomat. 31 de gener de 1991. Foto Masachs.

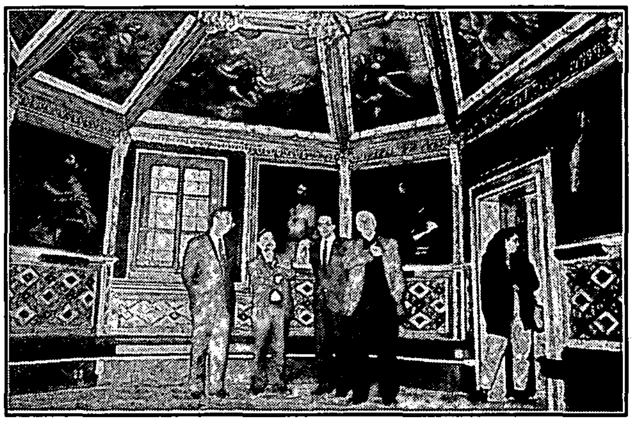

El Sr. Jordi Labòria visitant l'Exposició Viladomat Foto Toni Canal.

VIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la VIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS, prevista per al dissabte dia 19 d'octubre de 1991.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions.

Les comunicacions podran tenir una extensió màxima de quinze folis, mecanografiats a doble espai. Si excedeixen de quatre folis hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum.

En l'acte de la Sessió es llegiran les comunicacions o els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col.loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material àudio-visual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el 21 de setembre de 1991. Poden ser trameses per correu (MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, c/. Beata Maria, núm. 3, 08301 Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col.laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

FE D'ERRADES

Als FULLS/39, en l'article *Tècnica de construcció i picapedrers a l'Edat Mitjana* del nostre col.laborador Jaume Lladó i Font hi ha les següents errades de transcripció:

Es llegeix "... El fet que les dates de construcció d'aquests tres edificis siguin molt veïnes, fa suposar l'existència d'un equip o centre de picapedrers especialitzats, al s. XI i XVI..."

Hauria de dir: "... El fet que les dates de construcció d'aquests tres edificis siguin molt veïnes, fa suposar l'existència d'un equip o centre de picapedrers especialitzats, al s. XV i XVI..."

Es llegeix a "NOTES": ... 2. TOUS I SANABRA, Joan. *Tècnica de construcció i marques de picapedrer al castell reial de Perpinyà...*"

Hauria de dir: "... 2. LLADÓ FONT, Jaume. *Tècnica de construcció i marques de picapedrer al castell reial de Perpinyà...*"

ÍNDEX DELS FULLS 31 A 40

De manera conjunta amb l'edició dels FULLS/40, publiquem l'índex corresponent als deu darrers números de la revista.

Es lliurarà gratuïtament als subscriptors i a tothom que hi estigui interessat.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

Volem destacar les aportacions de documentació fetes al Museu Arxiu de Santa Maria per la família Montia Masriera, i les Sres. Dolors Matas, Cristina Ferrés i Montserrat Viladevall.

Els *Ex-libris*, signes de propietat o marques de pertinença dels llibres d'una biblioteca, són habitualment petites mostres artístiques, indicatives de cada època.

El seu origen, els estils i els autors noucentistes catalans més representatius, entre els quals destaca el grup d'Arenys de Mar, integrat per Marià Castells, Pere Nogueras de Prat i Marcel.lí Vila i Boada, és analitzat seguidament per l'artista mataroní Santiago Estrany i Castany.

L'ART GRÀFIC AL NOUCENTISME: ELS EX-LIBRIS. EXLIBRISTES D'ARENYS DE MAR.

L'EUROPA DEL 1900.

A l'entorn del 1900 es produeixen uns canvis profunds que, de manera ràpida i diversa, i en pocs anys, determinen el pas del classicisme a la modernitat. El desig de renovació és produït pel refús a les tradicions academicistes que havien dominat al llarg del segle XIX. Cal contemplar també la reacció esteticista enfront de les conseqüències de la civilització creada per la revolució industrial, que representa una subjecció a la màquina, una producció massiva i el consumisme en massa, amb una davallada de les artesanies. També les conseqüències de la Revolució Francesa que comporta una democratització de la societat. Les exposicions industrials mostren els progressos tecnològics.

A Anglaterra, capdavantera de la industrialització, es manifesten unes reaccions renovadores de l'activitat artística. El socialista William Morris lluità per un millorament de la qualitat de vida per mitjà de la producció artesana d'objectes usuals, essent el moviment *Arts and crafts* un exponent d'aquest ideari. Una de les activitats en què mostrà Morris una major atenció, especialment al final de la seva vida, fou en el camp de les arts gràfiques.

Aquest moviment d'explosió artesanal, com a contrapartida de la freda producció industrial, ja tingué un precedent a mitjan segle XIX per part de Ruskin que havia predicat una reacció esteticista.

Però la utopia del retorn artesanal fou manifestada per Òscar Wilde reconeixent la bellesa de la màquina i la fatalitat de la industrialització.

EL MODERNISME.

Fou necessària la creació d'un nou estil, renovador de l'activitat artística. No és estrany, com hem dit abans, que sigui un país com Anglaterra en el qual la industrialització té una capital importància, la capdavantera en l'esperit renovador de l'activitat artística, col.laborant en la creació d'un nou estil que introdueix la noció d'obra d'art total, concepte que també sorgeix a Alemanya i a Àustria. Aquest és un concepte nou que no es concreta únicament en les arts plàstiques sinó que crea una nova forma de vida, de tal manera que es posa de manifest fins i tot de forma vital i important en l'arquitectura i en tots els objectes que envolten l'home: els mobles, la vaixella,

la ceràmica, els vidres, les joies, els estampats, etc.; tot ell curull d'un alt sentit decoratiu amb clares influències orientals, creant una autèntica explosió artesanal com a contrapartida de la freda producció industrial.

El nou estil no té una uniformitat de criteris en els països europeus en què es manifesta, i fins i tot la seva denominació és diferent allà on es produeix: a Anglaterra rep el nom de *Modern Style*; a Itàlia, *Stile Floreale* o *Stile Lyberty*; a Holanda, *Nieuwe Kunst*; a França, *Art Nouveau*; a Alemanya, *Jugendstil*; a Àustria, *Sezession* i a Catalunya, *Modernisme*.

EL NOUCENTISME.

Quant a les arts plàstiques i també en l'aspecte literari, apareix a Catalunya un moviment artístic de característiques i idiosincràsia pròpies, conegut pel nom de NOUCENTISME.

Aquest moviment apareix en el moment polític de la nacionalitat catalana de Prat de la Riba, coincidint amb el temps de la presidència de la Diputació Provincial i posterior presidència de la Mancomunitat. És per això que cal considerar el moviment noucentista com quelcom vinculat a les primeres conquestes patriòtiques del catalanisme polític.

Pel que fa al mot noucentista, malgrat que en l'*Enllà* de Maragall apareix el 1906 la denominació de "Generació Noucentista", podem considerar que l'inventor i introductor del nom "Noucentista" fou Eugeni d'Ors, el qual abandona les denominacions anteriorment emprades d''Arbitrarisme' i 'Estètica arbitrària' per definir la forma d'expressió de principis del segle XX.

En el seu glossari habitual de *La Veu de Catalunya* fa esment del mot *noucentista*, per primera vegada, per definir el moviment artístic i literari, aparegut a Catalunya; i és precisament en una glossa del 14 de maig de 1906 que qualifica de noucentista el músic Pahissa, qualificació que repeteix posteriorment a d'altres artistes, literats, polítics, adjudicant aquesta denominació, com si fos l'atorgament d'un títol nobiliari, a una sèrie de prohoms que simpatitzaven amb els nous corrents renovadors i vindicatius, i que manifestaven una simpatia amb les *palpitacions del temps*, denominació emprada per *Xènius*.

Amb la fi de donar un caràcter testimonial de la nova generació catalana, impulsà l'*Almanac dels noucentistes* que donà un caràcter integrador i de convivència de literats i artistes plàstics addictes a la nova generació catalana. Aquest *Almanac*, que malauradament no tingué continuïtat, palesà la importància del nou corrent artístic i en fou testimoni. Tanmateix, el propi Eugeni d'Ors en *La ben plantada* fa dir a la protagonista la famosa frase *Vés, doncs, i instrueix-ne les gents batejant-les noucentistes en nom de Teresa* (1).

Malgrat el ràpid arrelament del mot *noucentista*, no tota la intel.lectualitat catalana mostrà la seva conformitat amb aquesta denominació. Per exemple, Miquel dels Sants Oliver, Francesc Carreras i Candi i Ramon Miquel i Planes mostraren la seva disconformitat. De totes maneres, la majoria dels artistes i literats demostraren estar cofois amb la denominació orsiana, lluint-la amb orgull.

Una característica dels noucentistes és la serenor, l'esperit de mesura, de ponderació, que es manifesta també en el caràcter i la forma de ser dels noucentistes i que fins i tot és evident en el seu aspecte personal, en la seva indumentària, que és correcta, en la seva absència de cercar un protagonisme personal, en la no creença de pertànyer a un grup d'éssers excepcionals no donant excessiva importància a la pròpia creació. Fins i tot algun d'ells es dedica a activitats polítiques.

Durant els dos primers decennis del segle XX té lloc la vigència d'aquest moviment. Això no vol dir que atesa la seva puixança, fes que es perllongués molt més temps, i als anys trenta comença a experimentar una certa davallada.

PERVIVÈNCIA DE L'ESTIL.

A l'època republicana, tant a la Generalitat de Catalunya com a l'Ajuntament de Barcelona, en les seves publicacions encara es manifesta la influència noucentista. Un exemple ben eminent és el famós cartell de Josep Obiols per a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

El propi artista, en les seves decoracions murals realitzades en aquesta època, per exemple les de l'Ajuntament de Barcelona, posa ben de manifest la pervivència de l'estil que comentem. Un altre exemple

ben concret és el disseny del paper moneda editat per l'Ajuntament de Barcelona i d'altres municipis durant la Guerra Civil.

Cal fer esment de l'aparició de la revista *Ariel, Revista de les Arts* (1946-1951), editada amb l'esperit exigent dels anys vint o trenta, i que a més a més d'ésser portaveu no sols de les personalitats del passat dedicà gran part dels seus esforços a revaloritzar les importants figures del moment.

Estem comentant un període de la nostra història, un rar període en què conviuen dos estils antagònics, fet que ens recorda la convivència també en el segle XIX de la presència de dos estils oposats. El neoclassicisme, amb el seu afany de repòs, d'equilibri i de simplicitat, emmirallant-se no sols en els models romans sinó també en els grecs, però no d'una forma mimètica. La seva atenció i interès per les formes clàssiques s'augmenten per la descoberta de les restes de Pompeia i el redescobriment i exploració dels monuments grecs. I el romanticisme, que s'allunya de totes les normes tradicionals, que amb el seu aïllament no és concebible la serenor, i que defuig d'allò que és real i dirigeix la seva mirada vers l'època medieval.

ARTS GRÀFIQUES.

Hom ha d'atribuir a Gutemberg la invenció de la impremta, fins i tot en l'absència del seu nom en cap imprès. Un esment exprés hi ha en una obra impresa a Magúncia el 1502 per Joan Schoeffer, fill del gran impressor Pere. L'obra és una edició de Titus Livi, i en la dedicatòria a l'emperador Maximilià diu: *Aquest llibre ha estat imprès a Magúncia, la ciutat on l'art de la tipografia fou inventat el 1450 per l'enginyós Joan Gutemberg i després perfeccionat a costa i per obra de Joan Fust i Pere Schoeffer...* Altres personatges disputaren la paternitat de la impremta com Castaldi a Milano el 1470, Coster holandès o l'alemany Mentelin, impressor d'Strasburg.

El que sí és evident és que al 1450 uns incunables holandesos foren impresos en tipus solts. Però els tipus holandesos no tenen la perfecció dels assolits pels alemanys, ja que aquests empraven punxons d'acer, al contrari dels holandesos que empraven motlles de sorra.

Es creu realitzat per Nuremberg un calendari del 1448 imprès l'any anterior i un full imprès al 46. És curiós que aquest full està imprès per ambdues cares. El mateix any va imprimir una edició de Donato.

Una bíblia de 319 pàgines, dos volums considerats com un autèntic monument de l'antiga impremta, així com diferents llibres de petit format, i butlles d'indulgències en què és segura la paternitat de Gutemberg.

Una altra obra important és el *Psalmorum codex* del 1457, obra acabada per Schoeffer, deixeble de Gutemberg.

El procediment d'imprimir amb tipus solts era curosament guardat en secret i els operaris no en podien fer esment, però un incendi i saqueig de Magúncia el 1462 fou la causa de la dispersió dels tipògrafs vers diversos llocs europeus, amb la consegüent divulgació d'aquell sistema d'impressió.

El descobriment de la impremta separa el món modern de l'antic, eleva el nivell cultural i intel.lectual de la humanitat.

MÀQUINES.

La primitiva premsa de Gutemberg, amb unes petites modificacions, fou la que estigué en funcionament durant més de tres segles. Era de fusta i unes cordes unien el cargol i el quadre.

Un constructor anomenat Brichet va substituir el quadre de fusta i la platina de pedra per elements de fosa.

El 1777 Didot va aconseguir que es pogués imprimir d'un sol cop, ja que amb l'antiga premsa se'n necessitaven dos. Clymer, nord-americà, la construí metàl.lica, la convertí en més lleugera de maneig i més ràpida. De totes formes, la màxima producció era de cent exemplars l'hora.

Una de les dificultats de temps era que l'entintat, com sempre, era manual, fins que Gamiol el 1819 va inventar el corró tipogràfic. Aquest corró era entintat en una superfície plana i després distribuïa la tinta de forma uniforme sobre el motlle.

Posteriorment, Koening va idear la primera premsa mecànica que el 1811 va imprimir l'*Annual Register*. També va col.laborar en la invenció de la primera premsa tipogràfica Bauer, d'Stuttgart, aconseguint una producció de 700 a 800 impresos per hora. És molt probable que els dos personatges últimament esmentats fossin els qui van construir la primera premsa cilíndrica. Hi ha qui creu que l'anglès Nicholson fou qui al 1812 ja la va utilitzar. Posteriorment, el 1829 ja s'imprimien periòdics i el 1832 Selligne va patentar una màquina mecànica.

El 1834 ja existia una màquina que imprimia per ambdós costats.

És important destacar la preocupació que hi havia en aquesta època per assolir un perfeccionament en els impresos, en les màquines, i en l'afany d'obtenir una simplificació en les tasques d'impressor.

Una altra fita important en l'art gràfic és l'aparició de la màquina rotativa.

Un americà, Hoès, la va patentar el 1862 i Marioni, francès, la va perfeccionar.

Un altre avenç fou que el 1871 va poder emprar-se el paper en bobina, la qual cosa va representar un considerable avenç quant a la rapidesa de la impressió.

PERSONATGES REPRESENTATIUS.

L'italià Joan Bodoni fou, a més a més d'un gran tipògraf, un personatge que va contribuir a donar un caràcter artístic, tant en la seva creació de tipus com en la creació d'ornaments complementaris. Bodoni va néixer a casa de tipògrafs, cosa que va influir en la seva formació. De totes formes els seus dots personals foren els que el portaren a la creació d'obres d'una magnificència no assolida fins llavors.

Els tipus creats per ell, de manifesta influència romana, tenen la qualitat d'ésser clars i senzills.

Els espais blancs que deixava en els seus impresos, que per a molts representaven un luxe excessiu, representaven una dignificació de l'obra impresa, que va portar com a conseqüència que els fabricants de paper posessin més mirament en els seus fabricats.

En fer-li un retret sobre l'esmentat luxe excessiu, Bodoni digué: *Jo vull coses magnífiques, jo no treballo per a lectors vulgars.*

No sols es limità, Bodoni, a la creació de tipus i formes ornamentals sinó que creà regles, tècniques de composició i compaginació que han sobreviscut el seu autor, ja que han tingut una influència posterior.

L'Art Gràfic rep una influència decisiva amb l'impuls donat també per altres personatges com Ruskin, que va representar una evolució de les arts decoratives i que al 1872 va fundar a Orpington, al comtat de Kent, una casa editorial; Waltes Grane, gran il.lustrador i, especialíssimament, per la preeminent figura de William Morris.

Morris prengué com a inspiració la perfecció miniats còdex del 300, les xilografies del 400 i les edicions del segle d'or; així les tradicions de l'art itàlic foren un revulsiu en la regeneració de l'art tipogràfic. Els seus millors treballs van sorgir de la *Kelmscott Pres* fundada per ell el 1890. El seu enginy de poeta i artista es posà de manifest en les seves grans inicials, en els requadres plens de figures al.legòriques de les pàgines dibuixats amb vigorosos traços, tot dotat d'una sublim elegància, augmentat pel mestratge i la seguretat en el disseny. Tot això executat en paper de gran qualitat, fabricat a mà, i amb unes enquadernacions impecables de cuir o pergamí, recordant les presentacions clàssiques.

William Morris va contribuir, sens dubte, a la dignificació del llibre.

Una cosa el preocupava: l'elevat cost de les seves edicions, que impedien que tinguessin una major divulgació popular, donada la circumstància dels seus ideals socialistes i democràtics.

És lògic que amb aquests precedents d'afany de perfecció, de bon gust, i amb la possessió d'una maquinària i d'una tècnica com la que existia a principis del segle XX, els noucentistes, dotats també d'un esperit de perfecció clàssica, aconseguissin que les seves publicacions, la seva obra gràfica, fossin un model de curosa pulcritud, com per exemple l'*Almanac dels noucentistes.*

ELS EX-LIBRIS.

L'ex-libris és una marca o senyal que es posa en els llibres per indicar la seva pertinença o propietat. També serveix de contrasenya a tots els llibres d'una biblioteca.

Actualment es col.loquen a la guarda o part interior del llibre, fent constar la inscripció llatina *Ex-libris* que significa *Un d'entre els llibres de...*, i es completa amb el nom del propietari.

Aquesta fórmula purament enunciativa, que a voltes era únicament tipogràfica, va completar-se amb representacions més o menys artístiques, amb una representació al.legòrica que de forma gràfica signifiqués alguna relació amb la personalitat del propietari, la seva professió, les seves activitats, les seves afeccions o, fins i tot, amb la temàtica predominant de la seva biblioteca.

Tota aquesta simbologia s'ha realitzat sempre amb una representació comprensible. Amb l'aparició de la impremta en ésser el llibre imprès, aquesta necessitat de mostrar-ne la propietat es fa més palesa, necessitat que, sembla ser, ja va ésser precisa de molt antic, ja que els egipcis empraven unes plaquetes esmaltades; Amenofis III en féu ús en els rotlles dels papirs.

També a l'època mossàrab, es té constància de l'existència d'una espècie d'ex-libris.

Els cal.lígrafs de l'Edat Mitjana ja en realitzaven.

És en aquesta època que proliferen els manuscrits i els miniats. És en els missals i llibres de cor on els escuts nobiliaris constituïen un autèntic ex-libris.

Josep M. de Riquer parla d'ex-libris japonesos del segle X exposats a Boston el 1898.

El primer ex-libris cal.ligràfic conegut és del 1188, de Frederic de Barba-roja.

Existeix una composició de lletres, semblant a l'actual *Sopa de lletres*, en què es troben els noms del posseïdor, del copista, etc. amb una sanefa al voltant molt simple i amb una total absència d'imatges.

Amb la invenció de la impremta al segle XV i la consegüent aparició del llibre el 1440, el fa necessari.

S'adopta el procediment tipogràfic i el xilogràfic, i pren la forma d'etiquetes per ésser enganxades en el llibre en la seva guarda o en les primeres pàgines.

Els primers ex-libris en forma d'etiqueta són alemanys. Els més antics són xilogràfics representant escuts heràldics, sostinguts per un àngel; per exemple, els llibres donats al monestir de Buxheim el 1480 pel germà Hildebrand de Brandenburg.

A França el més antic és el de Joan Bertaud de la Tour-Blanche el 1529.

A Holanda el d'Ana van der Aa el 1597.

A Anglaterra el de Bacon a la Universitat de Cambridge.

A Itàlia se'n coneix un del 1622.

Les famílies nobles i les comunitats religioses en palesen la necessitat. Els primers ex-libris són heràldics. Els estils varien segons l'època. Els elements dominants són els escuts, els àngels, les cases, etc.

Els alemanys Durero, Holbein el Vell i Cranack en feren de magnífics i són xilografies, tallant la fusta de forma longitudinal.

Al segle XVI continua l'heràldica i a finals de segle apareix el tipogràfic amb les seves característiques d'austeritat. Posteriorment es grava en metall. Al segle XVII continua la temàtica heràldica adaptada a l'esperit del temps. Aquesta heràldica apareix també el segle XVIII, però atès el nou tipus de burgesia es fa sense blasons.

La Revolució Francesa anul.la els títols de noblesa i apareix l'ex-libris al.legòric amb referències literàries i filosòfiques. La tècnica emprada és la calcografia i generalment són signats.

Són abundants els ex-libris tipogràfics.

A finals del segle XIX apareix l'ex-libris artístic que utilitzen els bibliòfils, els artistes i els col.leccionistes. En aquesta època i a principis del

segle XX és quan, en aparèixer els estils Modernista i Noucentista amb el seu gust per les qüestions decoratives i el fet d'ésser una època d'afecció vers els elements impresos, trobem a Catalunya uns excel.lents conreadors de l'ex-libris, que amb la seva important tasca dignifiquen aquest període.

És també quan es creen associacions, publicacions i també noves tècniques com la litografia, la cromolitografia i es comença la xilografia a testa, emprant el boix.

És en aquesta època quan Alexandre de Riquer va a Anglaterra i coneix l'obra dels pre-rafaelites: tendència d'uns intel.lectuals vers l'art anterior a Rafael, que volien arribar a una recuperació del passat.

Entre els exlibristes catalans noucentistes sobresurten molt especialment Josep Obiols, Enric Cristòfor Ricart, Ismael Smith, Joan Vila "D'Ivori" i el grup d'Arenys de Mar, integrat per Marià Castells, Pere Nogueras de Prat i Marcel.lí Vila i Boada, que tot seguit estudiarem.

JOSEP OBIOLS.

Va néixer a Sarrià el 1894 en el si d'una família humil, i morí a Barcelona el 1967. Va estudiar a l'escola pública junt amb J.V. Foix i es formà en un ambient marcadament religiós. La seva primera formació artística fou en un estricte classicisme a l'Escola de Decoració de Torres Garcia, iniciant-se en les tècniques de la pintura mural; de Torres Garcia rebé la influència d'un sentit d'esquematització i placidesa.

Malgrat la diferència d'edat que el separava dels capdavanters del moviment noucentista, Josep Obiols fou un aferrissat conreador d'aquesta tendència artística, de tal forma que continuaria militant en ella fins a la seva mort.

Josep Obiols va ser un artista polifacètic; conreà la pintura mural, que té en els seus començaments la influència de Torres Garcia, amb aquella tendència que recorda la serenor de Puvis de Chavannes. La seva pintura de cavallet, amb la seva temàtica de figura, paisatge, bodegons.

És important la seva tasca d'il.lustrador, els seus cartells, la col.laboració en diverses revistes, les portades de llibres, els ex-libris...

Va il.lustrar el *Cartipàs Català* de Pau Romeva el 1917, féu la portada i vinyetes de l'*Anuari de Catalunya*, el famós cartell del noiet per a l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana...

Però una de les tècniques que conreà, i en ell més característica, fou la xilografia, convertint-se en un dels millors exponents, essent Catalunya posseïdora de grans xilografistes.

La tècnica, la va aprendre de Torres Garcia i va practicar-la tota la vida, en especial, en la realització d'ex-libris. Importants personatges li n'encarregaren. Tots ells realitzats amb un gran sentit d'esquematització i amb la seva elegància característica. Destaca la seva curosa composició. La figura humana hi és present en molts d'ells (els de Riba, Rifà, Millet, Corachan, Torelló, Cambó). Les figures atlètiques del de Cambó tenen un gran moviment que contrasta amb l'estàtica *pose* del de Rifà.

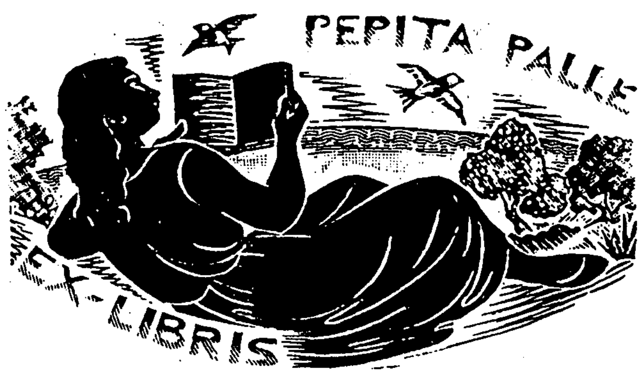

ENRIC CRISTÒFOR RICART.

Nascut i mort a Vilanova i la Geltrú, 1893-1960. Fou un dels fundadors de l'agrupació Courbet. Fou professor de l'Escola de Bells Oficis. Gravador al boix de fama mundial

D'Itàlia rebé una decisiva influència, en especial l'impressionà Firenze en contemplar les obres del Renaixement.

La seva dedicació a la xilografia el portà a la realització d'ex-libris, dels quals hi ha catalogats uns seixanta.

El seu esperit de recerca en el camp del gravat el portà a la pràctica de diversos procediments, en especial la talla a testa i la utilització del *veló*, eina que fa diversos solcs al mateix temps.

Fou Francesc d'Assís Galí qui l'alliçonà en els seus coneixements, que encaixen tan bé amb els plantejaments teòrics dels noucentistes. És important la seva tasca com a il.lustrador de llibres, donant a tota la seva producció un estil inconfusible, en especial per la seva pulcritud en l'execució.

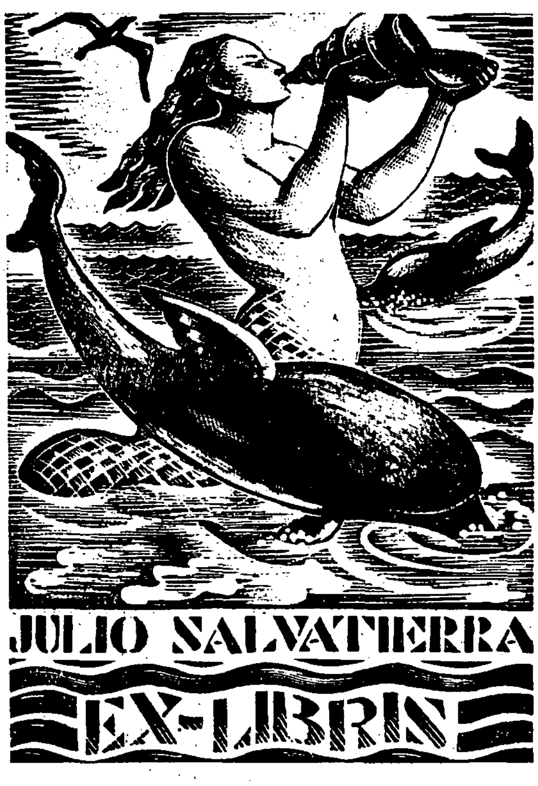

Va il.lustrar les *Aleluyas* de Santiago Vinardell. També va practicar la pintura a l'oli i féu diverses

exposicions com les de la Sala Dalmau, famosa galeria del carrer Portaferrissa, a la Sala Parés i també a Mataró i Reus.

Fou un notable escriptor.

ISMAEL SMITH.

Va néixer a Barcelona el 1886 i morí a New York el 1972. Escultor i dibuixant, estudià a Llotja, a l'acadèmia Baixas i als tallers de Rafael Atché.

Exposà a la Sala Parés el 1906.

Xènius l'investí noucentista en un dels seus glossaris. Fou un dels fundadors del *Papitu*.

Malauradament, la quantiosa producció en la tècnica de gravat no ha tingut la difusió de què és mereixedor per la qualitat de la seva obra.

La seva obra gràfica fou executada en les tècniques d'aiguafort, litografia i xilografia.

Actualment, la seva obra gravada es conserva a la Calcografia Nacional, a la Biblioteca de Catalunya, i la col.lecció d'estampes que ell mateix va seleccionar i en va fer donació al Museu d'Art Modern de Barcelona. També féu donació de part de la seva obra al British Museu de Londres l'any 1924.

Molta part de la seva producció de gravador fou realitzada a New York, on també la va exposar. També va exposar-la a París, ciutat en què va residir com a estudiant, i en la qual va realitzar treballs en els diversos gèneres artístics, atès el seu esperit polifacètic. No es té esment de cap exposició de gravats a Barcelona.

D'entre la seva obra de gravador, cal assenyalar la qualitat dels seus ex-libris, en els quals dóna una remarcable importància a la representació de la figura humana. La seva producció com a gravador consta de 119 gravats catalogats.

És possible que la seva escassa divulgació sigui motivada perquè la major part de la seva obra fou realitzada als Estats Units i que no se'n fes cap edició.

És important la seva producció escultòrica, de la qual és admirable el retrat de Cambó. També tenen

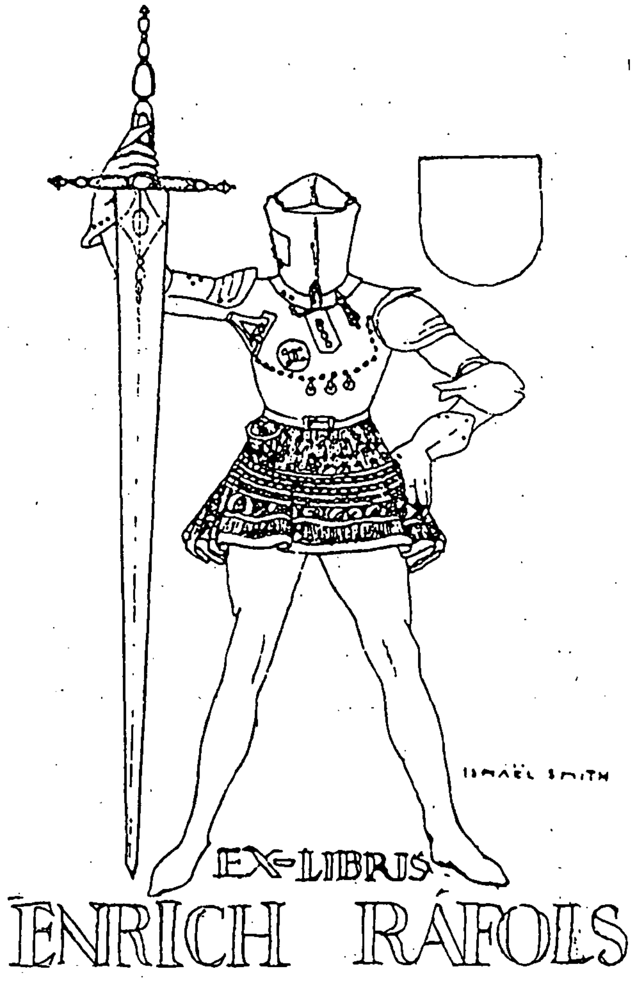

importància les seves pintures i els seus dibuixos irònics publicats a les revistes de l'època.

En retornar per última vegada a New York, sols realitzà algun dibuix i alguna pintura; d'escultura, no en va fer cap més.

A desgrat seu, fou internat al sanatori de White Plains, al final de la seva vida.

JOAN VILA I PUJOL.

Nascut i mort a Barcelona, 1890-1947. Dibuixant conegut pel pseudònim *D'Ivori*.

Format a l'acadèmia Borrell, a Sant Lluc i amb Josep Triadó, fou un dels col.laboradors del *Papitu*.

Va il.lustrar el *Rondallari Català* de Bertran i Bros el 1909. Col.laborà també al setmanari *Cares i Caretes* el 1914. També cal esmentar la seva col.laboració a *D'ací d'allà*, *Bella Terra*, *Virolet*, *La Mainada*.

Va destacar també en la il.lustració de llibres com *L'Eneida*, traduït per Ll. Riber, la *Història Popular de Catalunya* d'A. Roure, *La llibreria* d'Iriarte.

Va residir uns anys a Buenos Aires.

Una de les principals característiques de la seva obra és el concepte d'ordre i de pulcritud, tan habituals en els noucentistes. També és precís destacar el seu esperit fantasiós, dotat d'un decorativisme de ressonàncies medievals.

MARIÀ CASTELLS.

Per comprendre millor la seva activitat artística cal saber quelcom del seu caràcter, de la seva forma d'ésser:

Marià Castells donava un gran valor a l'amistat, amb una generositat de sentiments. No era ambiciós, com correspon a la bona amistat, obria les portes del seu cor i es comunicava amb el que era la seva passió de tota la vida: la creació artística, ja fos amb la

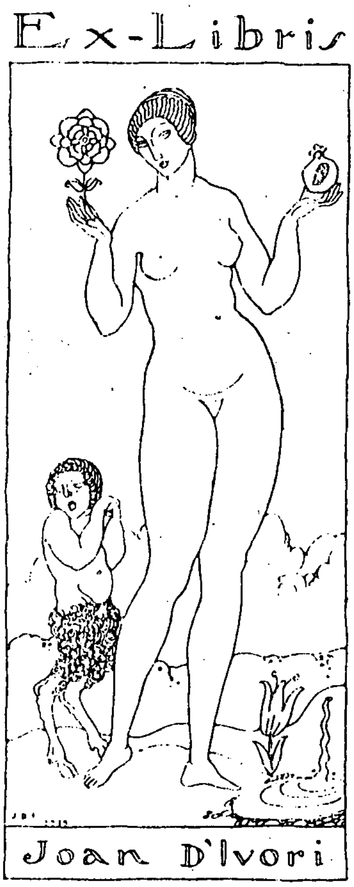

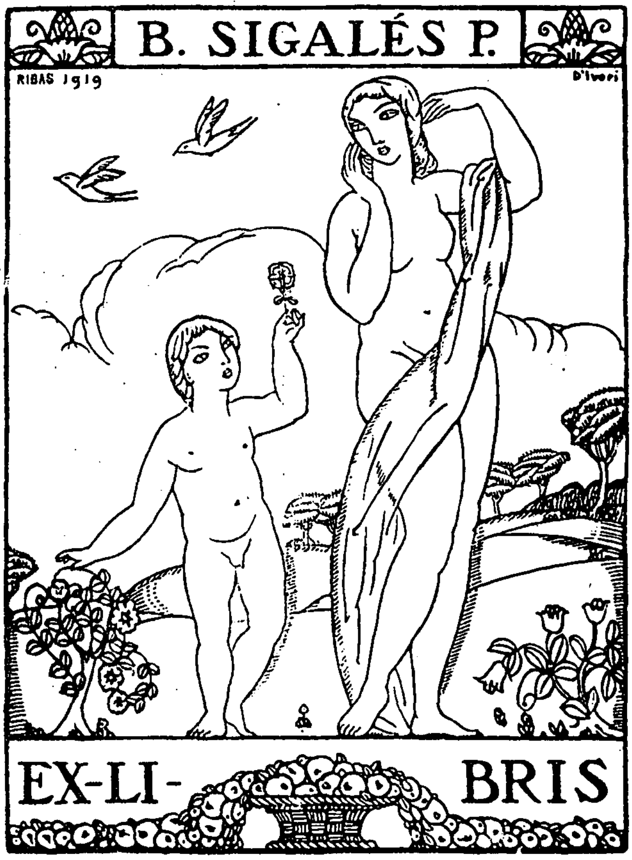

quantiosa producció dels seus ex-libris, la quasi totalitat dels quals eren dedicats als seus familiars o amics, o els seus dibuixos i pintures d'obres destinades al culte o a la beneficència, tot fet de forma gratuïta.

Com a exemple evident, Marià Castells fou un dels entusiastes fundadors de la gruta de Lourdes d'Arenys de Munt, de la qual féu el projecte i també dirigí la seva execució, a més a més de contribuir-hi econòmicament.

Va projectar altars, com el d'una església de Girona.

També al cementiri d'Arenys de Mar hi ha diversos panteons dissenyats per ell.

La seva tasca artística és immensa. Hi ha dues obres que sobresurten per la seva grandiositat: la glossa gràfica del *Càntic al Sol* de sant Francesc d'Assís, i el *Chorale Psalterium*, obra pòstuma entusiàsticament elogiada pel papa Pius XI.

El *Salteri coral* consta de dos volums i té, a més d'una excepcional portada, més de cinc-centes lletres inicials, en les quals hi ha dibuixada una temàtica adient al contingut del text o bé són dedicades a un personatge determinat, quasi totes a dues tintes. Hi ha, a més, molts detalls decoratius. Aquesta fou la seva obra pòstuma i, per tant, alguns detalls no estan acabats.

Hem de fer esment d'un mèrit de Marià Castells, i és que per a la realització dels seus pulcres dibuixos emprava sempre el pinzell. Això és sorprenent; calgué que altres amics artistes el sorprenguessin en el seu taller per adonar-se que no els realitzava a ploma.

En Marià Castells va néixer a Arenys de Mar el 29 de setembre de 1876.

Al col.legi Cabanas va iniciar els seus estudis, i va passar després al col.legi dels Germans de l'Escola Cristiana, fundat per Joan B. Cassà, on va despuntar per la seva predisposició al dibuix, essent el seu professor el germà Joldiano.

El 5 d'agost de 1891 va treballar ja amb el pintor decorador Ferran Pla, i en morir aquest va continuar amb Emili Llovet.

Mogut sempre pel seu entusiasme en les coses artístiques, a principis de 1897 va a Barcelona a

aprendre escenografia amb el mestre Carreras, i aprofita aquesta circumstància per assistir durant tres cursos a Llotja per tal d'aprendre dibuix. Malauradament, després estigué una llarga temporada sense poder fer-ho, ja que una malaltia de la vista li ho va impedir.

Posteriorment, es va dedicar a la pintura decorativa i d'una forma especial al disseny de patrons per a puntes al coixí, negoci familiar de gran renom no solament en el país sinó a l'estranger. Del 1912 al 1931 estigué associat en aquest negoci amb el seu germà Joaquim.

El 1897 obtingué per unanimitat un premi d'Art Industrial a Barcelona per un treball de puntes al coixí.

De totes formes, a més a més de les seves múltiples activitats, una de les facetes més importants de Marià Castells és la realització d'ex-libris, la majoria dels quals, com hem dit, va dedicar als seus amics i familiars, així com també a artistes nacionals i estrangers. La quantitat d'ex-libris que tenia en la seva col.lecció era importantíssima. També conscient de les aptituds artístiques de joves d'Arenys es va oferir per ensenyar-los el dibuix de forma gratuïta. Entre els seus deixebles hi ha Marcel.lí Vila, Pere Nogueras, que també van realitzar ex-libris, i Joaquim Taxonera.

PERE NOGUERAS DE PRATS.

De jove es dedicà al dibuix i a la pintura. Un dels seus professors fou l'escultor de la vila, J. Barrera, que feia classes de dibuix. També tingué de professor en Marià Castells.

Professionalment es dedicà al teixit de punt, primerament com a teixidor i més tard com a fabricant de mitjons, la indústria més desenvolupada d'Arenys de Mar dels anys 20 fins al 1960.

Entrà en contacte amb diversos pintors de l'Escola d'Olot; sempre anomenava la seva amistat personal amb el pintor Domengé. Es dedicà molt de temps a la pintura a l'oli, fent moltes teles de la vila i els seus voltants.

Durant les seves activitats artístiques dibuixà ex-libris, a més de ser-ne col.leccionista.

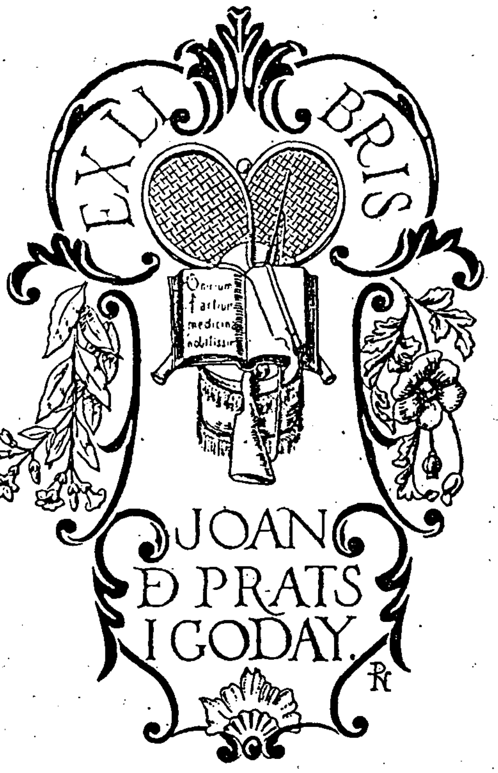

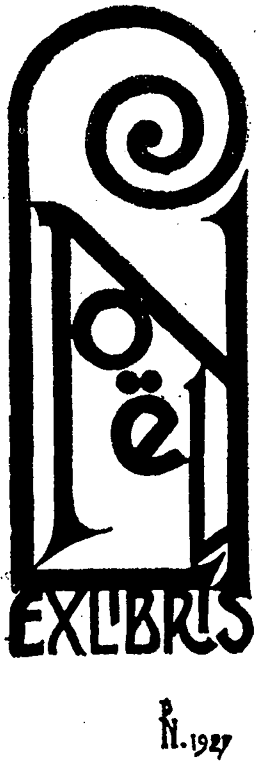

El que ha quedat de la seva col.lecció, es troba avui a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

Una característica dels seus ex-libris és la simplicitat.

MARCEL.LÍ VILA I BOADA.

De jove treballà en la indústria de teixits de punt i del 1916 fins al 1952 fou fabricant de mitjons a la indústria Caballé i Vila.

De petit era afeccionat al dibuix i tingué l'oportunitat d'anar a l'obrador de Marià Castells, on es perfeccionà col.laborant en els treballs que es feien.

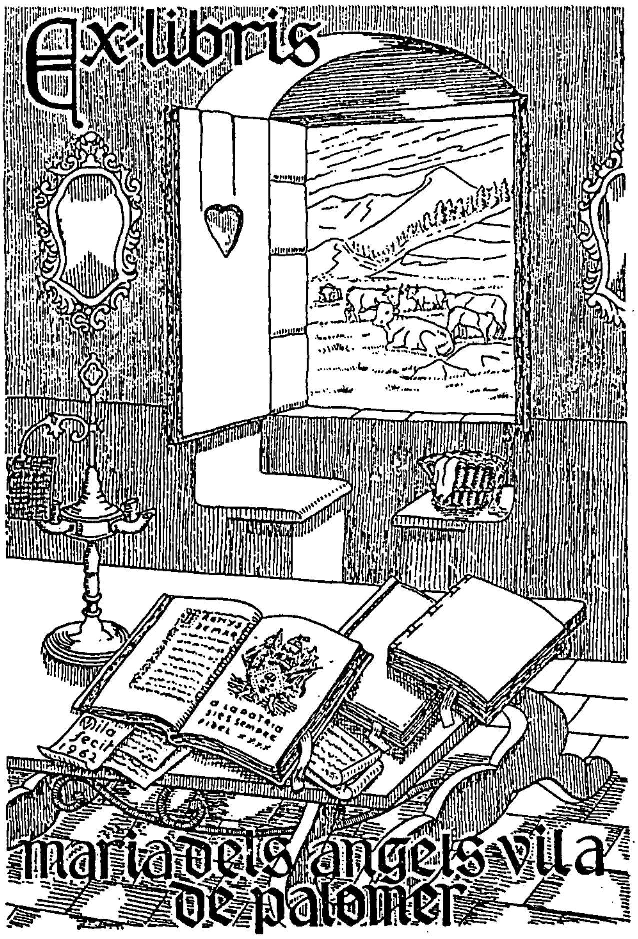

El dibuix i la seva afecció al teatre, l'acostà als grups teatrals de la vila, col.laborant amb ells i portant a terme les decoracions de moltes obres que eren representades per aquests grups, en particular totes aquelles en les quals es requeria alguna decoració especial. Per tant, feia projectes i els realitzava, tant al grup de la Coral de l'Esperança, com al grup de l'Ateneu Arenyenc, al de Joventut Seràfica i àdhuc al d'Acció Catòlica.

Dibuixà ex-libris per a arenyencs i amistats, així com pergamins d'homenatge. Sense aconseguir els resultats assolits pel seu mestre en Marià Castells, quant a la seguretat en el traç, són posseïdors d'un cert interès.

Santiago Estrany i Castany

NOTES.

1.- D'ORS, Eugeni. *La Ben Plantada*. Cap. VIII, pàg. 98.

BIBLIOGRAFIA.

JARDÍ, Enric. *El Noucentisme*. Editorial Proa, Barcelona 1980.

CIRICI, Alexandre. *L'Art Català Contemporani*. Edicions 62, Barcelona 1970.

GARCIA, E. *Ismael Smith, gravador*.

CATÀLEG. Exposició La Virreina, JOSEP OBIOLS.

JORBA. Revista Il.lustrada núm. 280, Manresa.

AGRAÏMENT A:

- Sr. Jordi Palomer i Pons, director del Museu Marés de la Punta d'Arenys de Mar.
- Dra. Pilar Vélez, directora del Museu d'Arts Gràfiques de Barcelona.
- Dr. Francesc Orenes, president de l'Associació Catalana d'Exlibristes.
- Biblioteca dels Museus d'Art, Barcelona.
- Biblioteca Caixa Laietana, Mataró.

El dia 29 d'agost proper es compliran els quatre-cents anys de la benedicció de la primera pedra i de l'inici de les obres de la nova església de Sant Vicenç de Montalt, en aquell temps de Llavaneres.

Tot i les dificultats que presenta el mal estat de conservació del manual del notari on està registrat el contracte corresponent, el nostre col.laborador Joaquim Aguilar l'ha pogut transcriure i el publiquem complet amb un comentari de Rafael Soler.

Aquests contractes ens informen dels sistemes de treball dels mestres de cases de l'època, de les construccions –en molts cassos desaparegudes–, però sortosament en tenim un testimoni valuós en l'església parroquial de Sant Vicenç.

EL CONTRACTE PER A LA CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT VICENÇ DE MONTALT

Els encàrrecs que es feien als *mestres de cases* per a la construcció d'edificis de nova planta i també per als altres treballs complementaris de reparació, consolidació o ampliació dels existents, eren sempre regulats minuciosament per contractes que s'elevaven a instrument públic per mitjà d'una escriptura autoritzada per un notari. El contracte es feia en assenyalar els terminis dels pagaments i en les *apocas* o rebuts corresponents a les quantitats cobrades.

El contracte que presentem, referent a la construcció de l'església parroquial de Sant Vicenç de Llavaneres -ara Montalt- datat el 8 d'abril de 1591, és un exemplar típic d'aquesta mena de documents que ens donen a conèixer els detalls i les condicions de treball dels mestres d'obres d'aquell temps. Aquest contracte s'ha d'afegir als de les parròquies veïnes de Sant Julià d'Argentona i de Sant Andreu de Llavaneres, publicats per l'historiador i arxiver Josep M. Madurell.

Aquest document es troba en els Protocols Notarials de Mataró, sèrie 143, dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, manual del notari Pere Despuig i encara que el cita Mn. Josep Mas en la seva obra de l'any 1921, *Notícia Històrica de l'Església parroquial de Sant Vicens de Llavaneres,* no s'havia publicat mai el seu text. Tot i ser de difícil lectura per causa de l'acció del temps i la descomposició del paper, provocada per la tinta ferruginosa, el nostre col.laborador Joaquim Aguilar l'ha pogut transcriure i publiquem complet el seu text.

L'esmentada monografia de Mn. Mas ens explica l'origen de la parròquia de Sant Vicenç de Montalt, anomenada abans de Llavaneres i en algun temps de Caldes. En perdre l'antiga parròquia la independència, fou agregada a la de Sant Andreu de Llavaneres, i a la seva esglesiola celebrava una missa cada tercer diumenge de mes el vicari d'aquella parròquia. Entre els *obrers* de Sant Andreu trobem veïns de Sant Vicenç, ja que la parròquia comprenia les dues poblacions.

En l'aspecte civil, tot el terme de Llavaneres depenia del Castell de Mataró, i l'autonomia de Sant Vicenç no s'obtingué fins a l'any 1543.

El 18 de maig de 1577, el bisbe de Barcelona Joan Dimas Loris -que havia estat rector de Santa Maria de Mataró-, accedí a les peticions dels veïns i segregà la barriada de la parròquia de Sant Andreu, creant la nova parròquia de Sant Vicenç.

El primer rector de la parròquia fou Mn. Bartomeu Catà, nascut a can Catà de la torre de Sant Andreu de Llavaneres, i mort essent rector l'any 1614.

Convocà una junta amb els feligresos que acordaren de fer una *talla* o repartiment, segons les possibilitats de cada un, l'any 1589, cosa que féu possible de començar les gestions per construir la nova església (1).

L'11 de juny de 1591 fou concedida pel Bisbat la *Licentia dirruendi ecclesiam parrochialem Sti. Vincenty de Llevaneres et eim de novo reedificandi et ampliandi.* En el mateix document s'autoritza el fet de posar la primera pedra del nou edifici i beneir-la el rector, cosa que es féu el dia de la festivitat de la degollació de sant Joan Baptista, el 29 d'agost del mateix any 1591 (2).

Abans, en la data indicada -8 d'abril- el contracte per a la construcció de l'església fou signat, en nom dels parroquians, pels honorables Pere Rossell i Pere Saurí, pagesos, amb el consentiment del rector mossèn Bartomeu Catà, prevere, i pels obrers de la parròquia de Sant Vicenç, Miquell Rossell i Jaume Valls, àlias Micer, i per part dels constructors pel mestre de cases de la vila de Calella, Joan Torres i el seu fill Dionís.

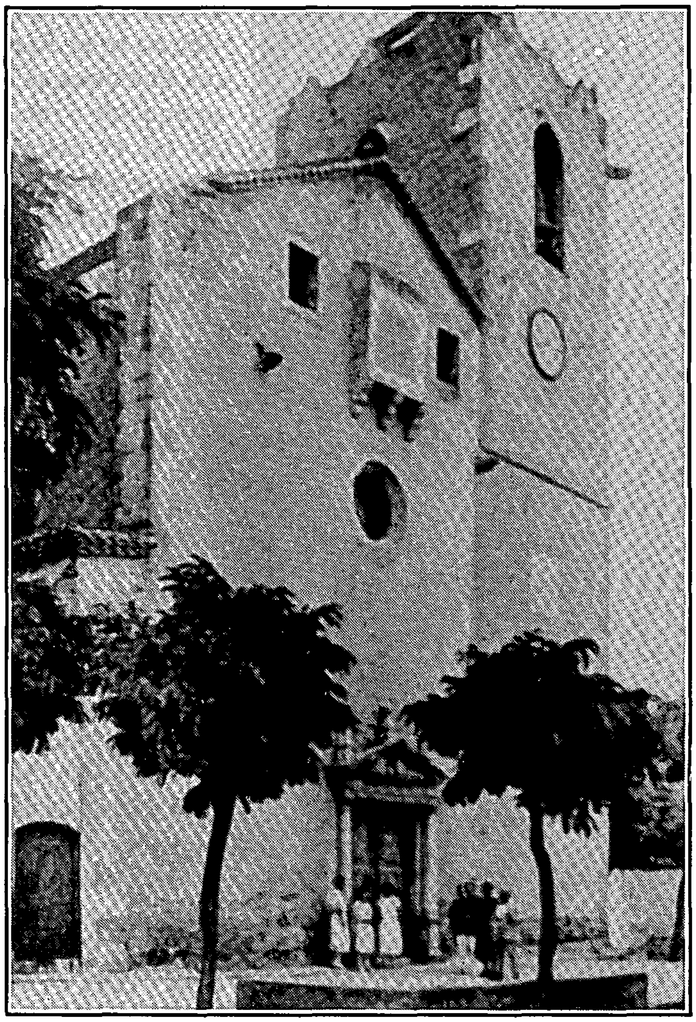
Església de Sant Vicenç, 1925.

Els mestres Torres, pare i fill, es comprometeren a edificar la nova església en un termini de deu anys, segons *el modo, forma, debox o trassa que tenen los honorables síndics*, amb les condicions i pactes que s'estableixen. L'obra fou contractada pel preu de 2.500 lliures de Barcelona.

Es detallen les condicions per proveir-se de la pedra i la llenya per coure-la, i fer la calç en el forn d'en Baró o en un altre prop de l'obra, i en el cas de no trobar-se la pedra necessària s'haurà de portar de Montjuïc o d'un altre lloc, pagant les despeses de transports a mitges entre el contractista i els administradors de la parròquia.

Els mestres de cases han de fer la bassa per a l'aigua que els serà facilitada, i a més es fa constar que els donaran casa franca i exempció de pagar els impostos. La parròquia es reserva el dret de fer judicar l'obra per persones expertes i si la consideressin *falsa* s'haurà de fer de nou a càrrec dels constructors que *son obligats a fer la dita obre, bé y degudament com de bon mestre se pertany.* També són a càrrec dels mestres els xindris, cordes, fusta, bastides i tot el que hagin de menester per al seu treball.

Són detallades les dimensions del temple que havia de tenir sis capelles -tres a cada costat-, i dues sagristies que encara conserven l'armari de pedra picada i l'aigüera. La sagristia del costat de migdia fou allargada 16 pams l'any 1772, amb la col.laboració del Bisbe que donà 20 ll. i 10 d. Les obres d'ampliació començaren el dia 9 de juny (3).

S'obliguen també els mestres a fer l'altar major i els altars de les capelles de pedra, *amb un croer amb sa clau de pedra a les voltes d'obra cuyta y cubertas de teules paradades* i en un dels pilars, l'escala per pujar a la trona que han de fer de pedra de Montjuïc. D'aquesta trona es conserva la part de pedra, ja que la barana i el tornaveu de fusta foren destruïts l'any 1936 i s'hagueren de fer de nou. A cada capella i a l'absis s'hi han de fer unes *fornarcas* -fornícules- com les de l'església de Palautordera, actualment tapiades o cobertes pels retaules.

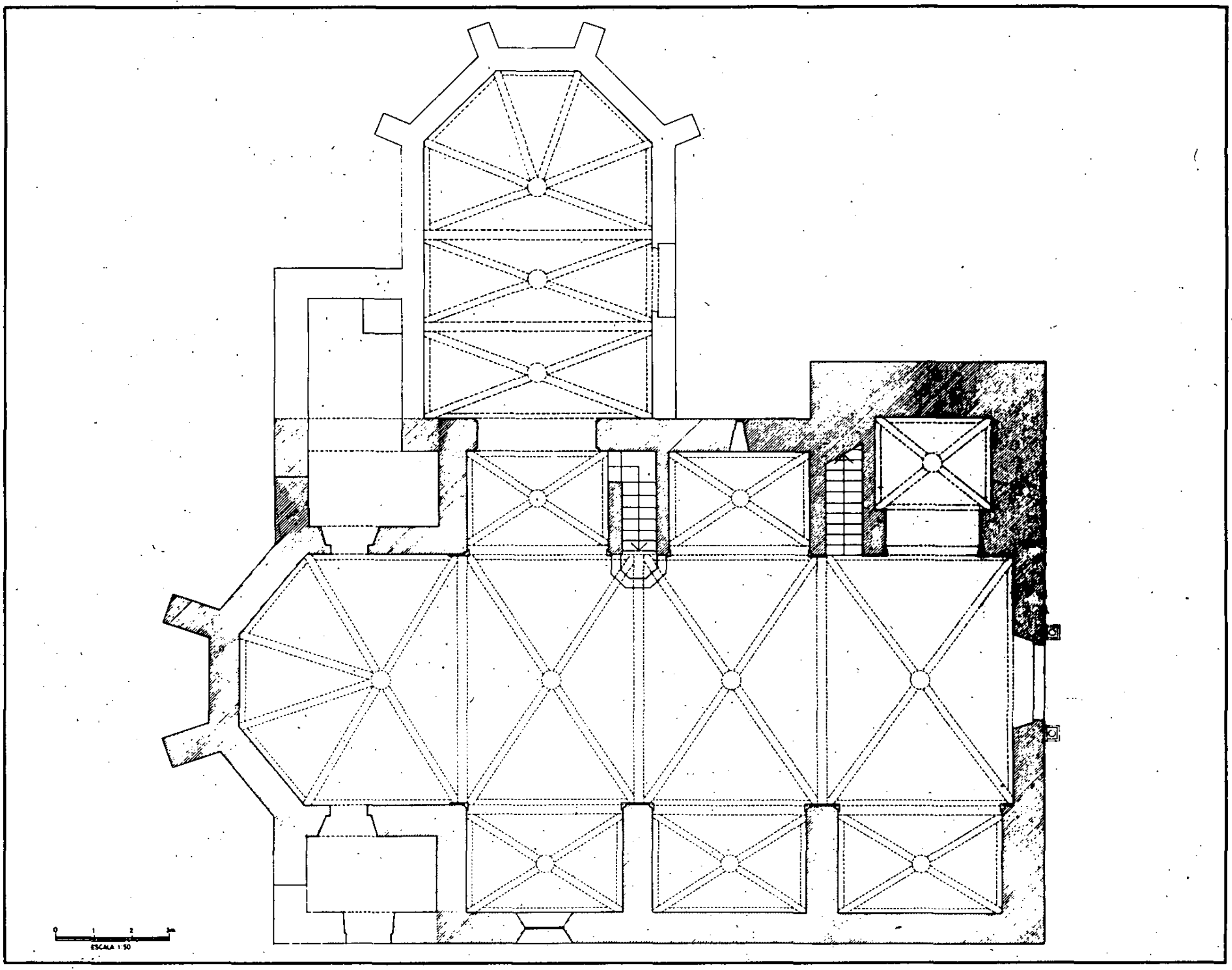

Església de Sant Vicenç. Planta.
Ampliació de la sagristía 1772. Capella del Sagrament 1886.

En el cor s'havia de construir també en pedra el creuer i la clau de la volta, i es contracta una barana *de guix amb ses claraboyes comforme a la de Sant Cebrià de Vallalta.* Aquesta barana no es troba a Sant Vicenç ni a Sant Cebrià -aquesta darrera fou destruïda l'any 1936-, i actualment en els dos cors la barana és de fusta. El tipus de barana contractat, amb passamà de pedra i claraboies de guix, alabastre o pedra, es pot veure encara al cor i galeries laterals de l'església de Taià.

L'escala del cor es conserva actualment tal com la descriu el contracte, *amb una luerna al replà per prendre claror* i el portal de pedra picada. En el cor, i centrada sobre el portal, s'encarrega *una O* -rossasa o ull de bou- *molt bella y comforme la obra requerra y aquella molt ben acabada.*

La coberta de l'església es resol amb *quatre croges* -creueries- *amb ses claus de pedra picada y les voltes d'obra cuyta amb teules a la cuberta,* o sigui, seguint la tradició de l'estil gòtic. La pedra dels capitells i de les claus de volta s'especifica que sigui de Montjuïc.

Aquests anys del segle XVI foren d'un important redreçament econòmic que provocà un fort augment demogràfic, ajudat pels immigrants procedents de terres franceses. Aquesta immigració no fou únicament de braços per a l'agricultura o de peonatge, ja que trobem *mestres de cases* francesos, entre ells l'esmentat Joan de Tours a Calella, Pierre Delquer que construeix el campanar de Llavaneres i Perris Rohat, establert a Mataró.

L'augment de població portà a la necessitat d'ampliar o de construir les esglésies, generalment l'únic edifici important del comú, i al Maresme es bastiren de nova planta les esglésies parroquials de Sant Genís de Vilassar (1511-1518), Sant Julià

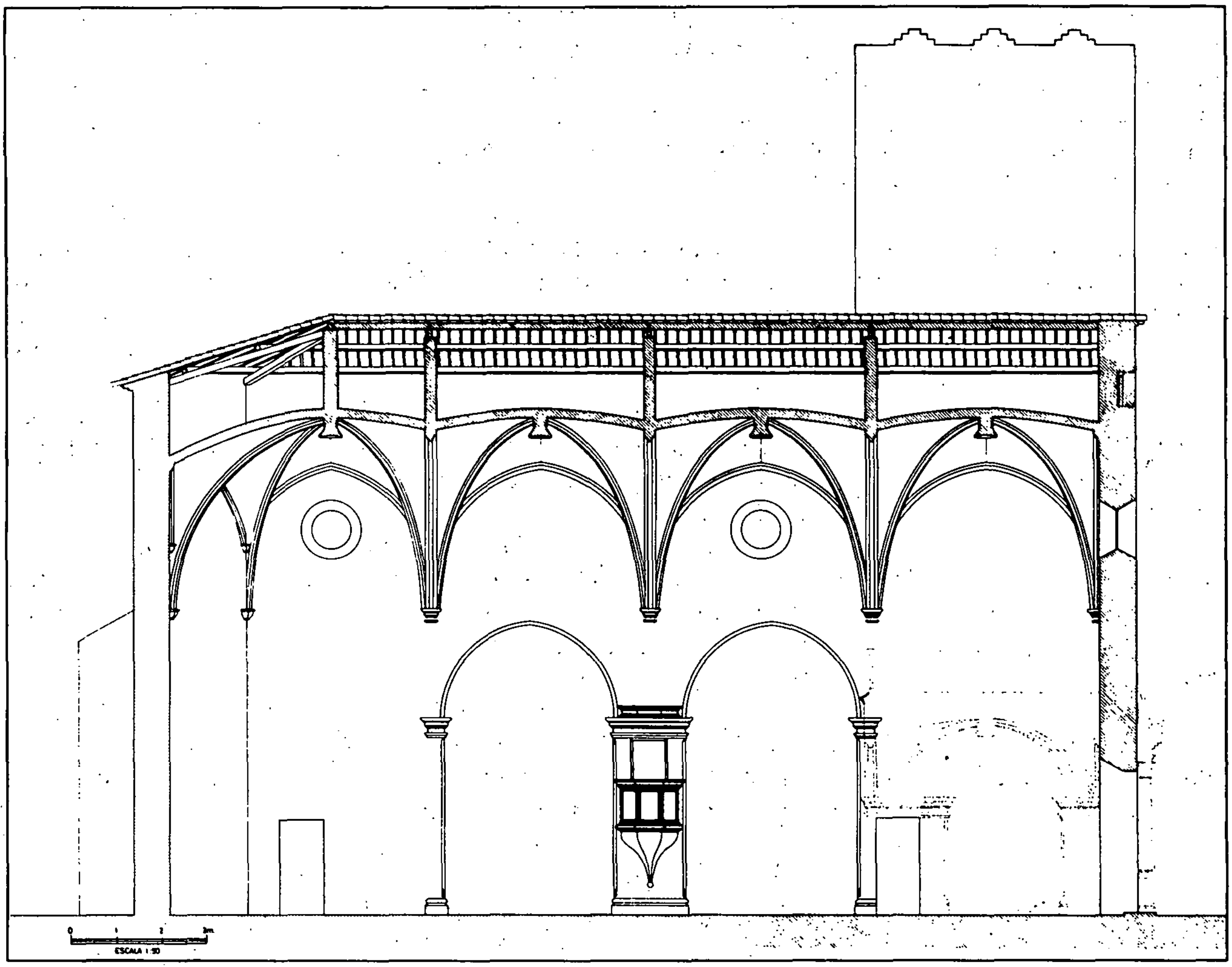

Església de Sant Vicenç. Secció Longitudinal.

d'Argentona (1514-1521), Sant Martí d'Arenys de Munt (1531-1540), Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius (1526-1533), Santa Maria i Sant Nicolau de Calella (1539), Sant Andreu de Llavaneres (1561), el Santuari del Corredor (1576) i les parroquials de Taià (1574-1581), Canet de Mar (1579-1591), Premià de Dalt (1588), Santa Maria d'Arenys de Mar (1589), Sant Pol (1590) i aquesta de Sant Vicenç de Montalt (1591).

L'església de Sant Vicenç i la major part d'aquestes construccions són amb planta de nau única i amb la coberta amb trams de creuer. Aquest tipus de volta tenia un fort arrelament entre els mestres d'obres, i fins i tot quan s'empraven en els alçats procediments *a la romana*, influència de l'art renaixentista, les cobertes es resolien pel sistema gòtic; aquesta hibridació és la característica de l'arquitectura catalana en el tardà cinc-cents i a la primeria del sis-cents (4).

La influència del nou estil es manifesta a Sant Vicenç en l'entaulament i les motllures de la trona, en la separació entre les capelles, a la manera de pilastres de l'amplada dels contraforts amb el seu motlluratge, tot en pedra, i especialment en el portal que s'encarrega *a la romana*, tal com era el de l'església de Sant Cebrià de Vallalta i amb la imatge de Sant Vicenç de *bulto en el enfrontespecie*, o sigui al centre del frontó triangular. Aquesta imatge, destruïda l'any 1936, ha estat substituïda per un grup en bronze, obra de l'escultor Monjo, feta l'any 1963.

El portal de Sant Cebrià de l'any 1577, és un dels primers que coneixem d'aquest estil; el de Sant Vicenç fou encarregat l'any 1598 al picapedrer de Torroella de Montgrí, Jaume Costa, i es contractà per la quantitat de 100 lliures (5).

A Santa Maria de Mataró, que ja s'havia ampliat l'església obrint les capelles laterals entre els

contraforts -segons llicència del Vicari General de l'any 1562-, es decidí fer una capella sota el campanar. Consta que l'any 1585 ja estava oberta, vencent les reticències del Consell de la Vila que demanà al Bisbe d'ajornar les obres, per tal de consultar amb diversos mestres si el forat podia causar algun dany a la torre. El portal d'aquesta capella és una obra típicament *a la romana*, encara que no sabem si es construí en obrir-lo o en una data posterior. A l'altre costat de l'església, per raons de simetria, es féu un portal igual (6).

Sens dubte, el millor exemplar d'aquest tipus de portal *a la romana*, és el que l'any 1586 va fer construir l'arquebisbe de Tarragona, el gran humanista Antoni Agustí, a l'entrada de la Capella del Sagrament de la Catedral. Les dues monumentals columnes coríntics amb el fust monolític de granit d'uns cinc metres, que sostenen el frontó triangular, són dues autèntiques peces romanes procedents d'una construcció de l'antiga Tarraco (7).

Per a l'exterior de l'església de Sant Vicenç es contracta que s'ha de fer, a tot l'entorn de l'edifici, una barana de pedra picada *amb ses ballesteres* i a la façana una garita amb els permòdols de pedra per a la defensa del portal. Hem de tenir en compte que les esglésies servien com a refugi dels veïns en el cas d'invasions per terra o mar.

A la capçalera es disposa que hi hagi *dues speronades* -contraforts- que encara existeixen en la forma inicial. Les seves cantonades han de ser de pedra i sobre els contraforts hi ha d'haver les gàrgoles de pedra per a la conducció de les aigües pluvials.

El contracte indica també altres detalls: assentar el rotlle de campanes, empedrar l'església, fer la pica de l'aigua beneita i emblanquinar les parets.

En encarregar el campanar de l'església es disposa que es col.loquin les campanes del temple derruït *guarnir les campanes que vuy y son*, cosa que implica l'existència d'un campanar anterior.

El llibre de l'historiador i arxiver J.M. Madurell L'art antic al Maresme (8), es refereix al campanar en la forma següent: *Documentalment consta que el*

Portalada *"a la romana"*. Església de Sant Cebrià de Vallalta. Foto M. Sala (MASMM)

Portalada *"a la romana"*. Sant Vicenç de Montalt. Foto M. Sala (MASMM)

seu constructor fou el mestre d'obres francès Pierre Delquer "Magister Petrus Delquer, regni Francie magister domorum", el qual, el 21 de novembre de 1593, firmava àpoca als obrers de dita parròquia de 100 lliures barcelonines per raó de l'obra del campanar, "quas michi debebat pro opera per me facta del campanar". Joaquim Aguilar ens ha fet observar que llegint aquest document, citat per Madurell, podem assenyalar que correspon a l'any 1513 i que el campanar construït pel mestre Pierre Delquer és el de l'antiga parròquia de Sant Andreu de Llavaneres (9).

En el manuscrit del llibre citat de Mn. Mas, conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, hi trobem copiats diversos apunts del *Llibre de la Obra de la Iglesia Parroquial de Sant Vicens*, actualment desaparegut. En la pàgina 141 es troba registrat el començament de l'obra amb aquestes paraules: *En nom de Nostre Senyor Deu Jesuchist y de la Verge Maria y del gloriós Sanct Visent Patró nostre, quels plàsia dar bon principi y acabament en la fabrica de la iglesia nova, la qual fonch donada a fer per lo Rector y hobres y sindichs a mestre Dionís Torres de la Vila de Calella y per dit Torres comensada lo dia de Sanct Joan Degollatis XXVIIII d'agost Any de nostre Senyor MDLXXXXI.* Aquesta anotació figura també en el *Llibres de Eleccions*, igualment perdut.

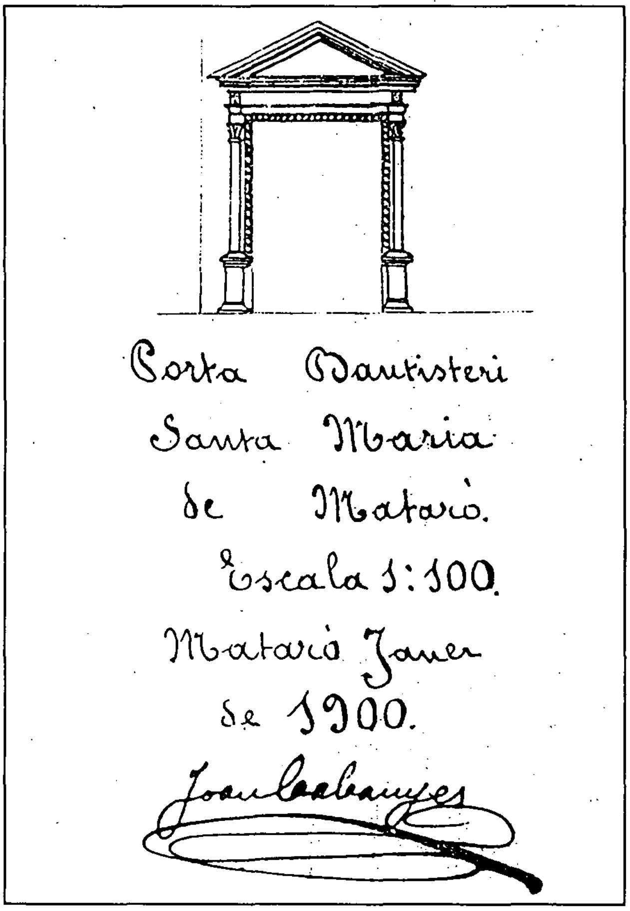

Portalada *"a la romana"*. Dibuix de Joan Cabanyes.

Consten diversos pagaments fets a Dionís Torres, entre el 14 de juliol de 1591 i el 25 d'octubre de 1607, de quantitats a compte del preu fet de l'obra 2.500 lliures (10). Això ens fa pensar que l'església contractada pels mestres Joan Torres i Dionís Torres, pare i fill, en realitat fou bastida pel fill, Dionís.

Joan Torres era fill del conegut escultor i mestre d'obres Joan de Tours, francès, originari de La Turena, que ja trobem a Catalunya l'any 1509. El seu cognom fou catalanitzat anomenant-lo Torres.

Morí a Calella l'any 1563 deixant l'església a mig construir; s'havia establert en aquella població amb la seva esposa Leonor, procedents de Pineda. El seu fill Joan no fou escultor, però s'establí com a mestre d'obres i a la seva mort, l'any 1594, continuaren l'ofici els seus fills Antoni i Dionís (11).

Bona part de la producció d'*Imaginaire*, de Joan de Tours, fou la talla de fusta, però practicà també l'escultura en pedra; és l'autor del portal de l'església de Sant Martí d'Arenys de Munt amb la imatge del sant en el timpà, obra de l'any 1542 destruïda l'any 1936 -la que hi ha actualment és una reproducció-. Se li atribueixen també les escultures del brollador del claustre de la Catedral de Barcelona i els elements d'escultura del primitiu retaule major de Calella, aprofitats per decorar el portal de l'església setcentista.

Treballà en diverses esglésies de Barcelona, i a Arenys de Munt tallà els retaules de Sant Martí de l'altar major i els de Santa Maria i de Sant Pere i Sant Pau. Associat l'any 1531 amb Martí Díaz de Liatzasolo i el tallista mataroní Joan Masiques, contractà els retaules de Mollet, de Santa Coloma de Marata, de Sant Esteve de Canyamars i el de Sant Iscle i Santa Victòria de Dosrius. Desgraciadament no queda quasi res de la seva obra, i la que va sobreviure als canvis d'estil fou destruïda l'any 1936 (12).

Esperem que aquestes notes i la publicació del contracte, contribueixin a la propera celebració del quart centenari de la benedicció de la primera pedra de l'església parroquial de Sant Vicenç de Montalt, obra que fou possible per l'entusiasme i la col.laboració de tot el poble.

Rafael Soler i Fonrodona

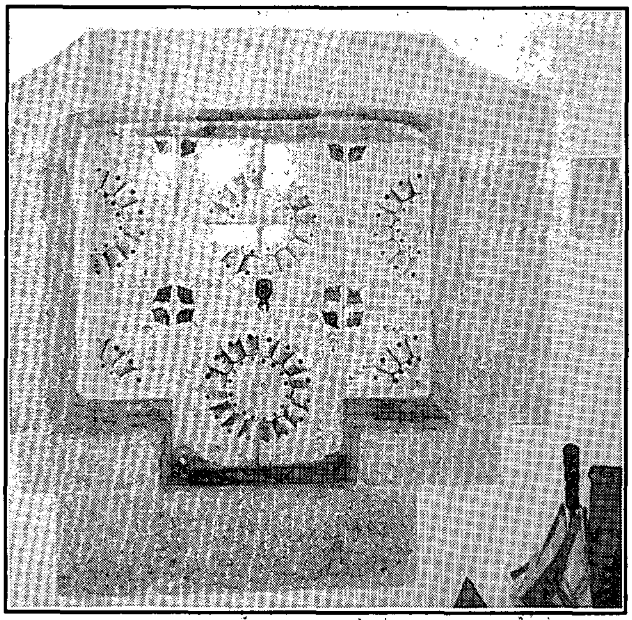

Església de Sant Vicenç. Pica de la sagristía.

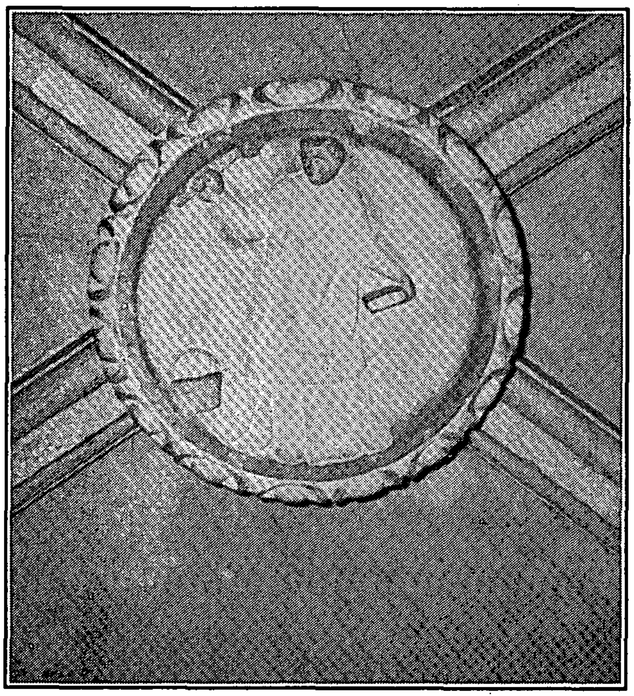

Església de Sant Vicenç. Clau de volta del Cor.

NOTES.

1.- MAS, Josep, Pvre. *Nota històrica de l'església parroquial de Sant Andreu de Llavaneres.* Barcelona, 1921; pàg. 5.

2.- Arxiu Diocesà de Barcelona. *Registrum Gratiarum,* 1588-1591. Fols 136v-137. Data 11.6.1591.

3.- Arxiu Històric de Barcelona. Secció Arxiu Mn. Josep Mas. Manuscrit de les *Notes històriques del Bisbat de Barcelona.* Vol. XXIII, pàgs. 135v-152v.

4.- GARRIGA, Joaquim. *Història de l'Art Català, Vol. IV. L'època del Renaixement,* segle XVI.. Edicions 62, Barcelona. Pàg. 166.

5.- A.H.B. Mn. Josep Mas, *obra cit.*; pàg. 139.

6.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró, la parròquia, el temple.* Vol. I; pàg. 59-61. Mataró 1968.

7.- GARRIGA, J. *Obra cit.*; pàg. 188-189.

8.- MADURELL i MARIMON, Josep M. *L'art antic al Maresme.* Premi Iluro 1986. Mataró 1970; pàg. 117. Doc. citat nota 195.

9.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Secció Protocols Notarials de Mataró. Sèrie 26, fol 185-185v. Notari Joan Robert. Data 21.11.1513.

10.- A.H.B. Mn. Josep Mas, obra cit., pàgs. 139-141-142.

11.- CÓRDOBA, F. Circular Núm. 17 del *Archivo Histórico y Museu Fidel Fita,* Arenys de Mar, octubre de 1963; pàg. 53-54.

12.- GARRIGA, J. *Obra cit.*, pàg. 188-189.

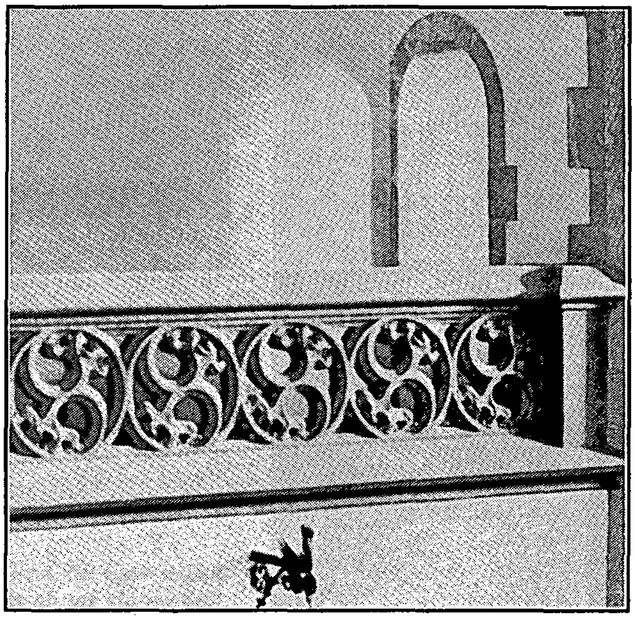

Barana de l'església de Sant Martí de Taià, del tipus indicat en el contracte *"de guix ab sas claravoyes".*

CONTRACTE DE CONSTRUCCIÓ DE L'ESGLÉSIA DE SANT VICENÇ DE MONTALT. 8 abril 1591 (*)

Die VIII dicti mensis aprilis, anno predicto (1591), in parrochia Sancti Vincentÿ de Lleva neriis, diocesis Barcinone.

En nom de Nostre Senyor Déu Jesucrist e de la gloriosa y humil Verge Maria mare sua, sie, amen.

Sobre la fàbrica de la Isglésia sots Invocatio de Sant Vicens fahedora en la parròquia de Sant Vicens de Llevaneres, ço és, tot lo ediffici de dita Isglésia, comensant.la alsar de peu fins a.lúltim, ab les conditions devall scrites per y entre los honorables en Pere Rossell y Pere Saurí, pagesos, tots de dita parròquia de Sant Vicens, tant en nom llur propi y com a persones el.letes, tenint poder de les coses devall scrittes, totes e sengles, della parroquians del dit terme y parròquia de Sant Vicens, y temint plen poder de aquells en general, com per instrument en lo qual los noms dels parroquians llargament stan scrits y continuats, rebut y testificat en poder de Pere Despuig, nottari devall scrit, a XX de octubre, any MDLXXXVIII, fent aquestes coses de voluntat, consentiment e intentió del Reverent Mosèn Bartomeu Catà, prevere, rector de la dita Isglésia parroquial de Sant Vicens, y dels honorables en Miquel Rossell y Jaume Valls, alias Micer, lo any present y corrent, obrés de la dita Isglésia parroquial de Sant Vicens, debax consentint e fermant, y axí mateix fent aquestes coses per determinatió feta per lo concell general de dita parròquia, com consta ab acte rebut en poder del dit y debax scrit nottari, dia y any susdits, de una part, e don Joan Torres, mestre de cases de la vila de Callella, bisbat de Girona, y Dionís Torres, fill seu, de la part altra, són stats fets, fermats, pactats e jurats los capítols, concòrdia y avinensa seguents:

E primerament los predits mestre Joan Torres y Dionís Torres, fill seu, convenen, y en bona fe prometen, que dins deu anys comptadors al dia de la ferma dels presents capítols en havant, faran y fabricaran la dita Isglésia del modo, forma, debox y trasa que tenen los dits honorables síndichs ab un paper, y ab los pactes y designations seguents, comensant dita Isglésia als fonaments, los quals hagen de fer fondos fins que tropen ferm, comforme la obra requerex y de bon mestre se pertany, y hagen de tenir de gruxa sis palms fins a cara de terra, e aprés, de cara de terra en amunt, totes les parets de la dita Isglésia agen de tenir quatre pams y mig, y si aparra axí, los fonaments, com totes les demés parets hauran de tenir més emplària de la de.sobre designada, o sien obligats en donar axí com la obra requerirà.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer la dita Isglésia hahont per los dits honorables síndichs, rector y obrés li serà designat y assenyalat.

Ytem. que la dita Isglésia haja de tenir de tou de llargària cent y dos palms, y de emplària, de tou, trenta quatre pams de cana barcelonesa, és a saber, dintre dita iglésia.

Ytem. los dits mestres sien tinguts y obligats en fer en la dita iglésia sis capellas y dos segrasties, és a saber, a quiscum costat de dita isglésia tres capellas y una segrastia, las quals capellas han de tenir quatorse fins en quinse pams de fondo, y a quiscuna capella de la part d[e tramuntan]a una vedriera, y a quiscuna segrastia una vedriera y un armari de fusta de pedra picada, y a la segrastia una ayguera, ab cada capella ab un grahó de pedra picada.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer a quiscuna capella un altar, ab sa pedra ben picada, ataulencada de tal manera que estiga a punt per celebrar.

Ytem. que quiscuna capella hagen de fer un croer ab sa clau de pedra picada, ab les voltes de obra cuyta y cubertas de teulas paradades.

Ytem. és pactat que, si acàs en la isglésia de Palautordera y haurà fornancas a las capellas, que los dits mestres ne agen de fer a quiscuna capella.

Ytem. que los dits mestres sian obligats en fer totes les dues segrastias de volta grasa, de tal manera que stiguen molt fortas y seguras.

Ytem. que per los dits mestres sien obligats en fer una trona de pedra de Monjohïc, y altra, a coneguda dels dits señor rector, síndichs y obrés, a la part de migjorn, a hu dels pillars de capella, a la capella hahont aprà més convenient als dits rector, síndichs y obrés, ab una scala de pedra picada per muntar a la dita trona, dins la paret del pillar.

Ytem. que sien obligats los dits mestres en fer un portal a la romana comforme lo portal major de la iglésia de Sant Cebrià de Vallalta, y si acàs la obra requerirà més gran, que sien obligats en fer.lo més gran, y que los dits mestres sien obligats en fer una imatge de Sant Vincens en lo emfrontespecie, de bulto.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer lo altar major, y asentar aquell ab sa bona pedra picada, y un puntapeu de pedra picada.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer un cor, ab un croer y clau de pedra picada, y lo restant de obra cuyta, y enrajolat, ab una barana de guix, ab sas

claravoyes, comforme la de Sant Cebrià de Vallalta, y de sobre lo portal, a.l enfront de la dita isglésia, en lo dit cor, una , molt bella y comforme la obra requerrà, y aquella, molt ben acabada.

Ytem. que dits mestres sien obligats en fer en la dita Isglésia quatre croges, ab ses claus y archs de pedra picada, y fornarca també de pedra picada, y les voltes de obra cuyta, y cuberta tota la dita isglésia de teules de paradada.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer los capitells, tant de las capellas com de la nau maior, de pedra picada de Monjohïc, y de altra part, a coneguda dels dits rectors, síndichs y obrés, ab sas figuras.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer per tot lo entorn de sobre la iglésia una barana de pedra y [...] de set pams de alsada, enpeymentada de pedra picada, ab ses ballesteras entre cruera y cruera, y una garritta ab dos ubertures, ab sos permòdols de pedra picada, de sobre lo portal.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer de sobre dita sglésia un corrador, o pasajador, de tres pams y mig de emplària, y a.l entorn, altre corredor, de tres pams de emplària, axí per pasajar, com per prendre l.aygua, ab sas gàrgolas sobre cada paronada, les quals paronades, ab les cantonades de pedra picada, an de muntart tant com la obra requerirà.

Ytem. que dits mestres sien obligats en fer dues speronades de part darrera de la dita iglésia, de peu fins alt, ab les cantonades de pedra picada comforme les altres.

Ytem. que sien obligats los dits mestres en fer la scombra de tota la dita obra, enmahonar, axí les enpedrar en la Isglésia, perfil.lar totes las parets, asentar lo rollo y campanetes, y enblanquir dintre totas las parets.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer una pica de aygua beneyta, donant la pedra.

Ytem. que los dits mestres sien obligats en fer en la una de las dues capellas, entrant en la dita isglésia, en la que los dits rector, síndichs y obrés designaran, un campanar comforme la trasa de la dita iglésia, los fonaments del qual campanar an de tenir de gruxa vuyt pams fin en deu pams, fins a cara de terra, y de cara de terra fins la primera volta en amunt, sis pams de gruxa; lo qual campanar tenen de muntar fins igual de la barana de sobre la dita Isglésia, ab tres pillarets de pedra picada per guarnir les campanes que vuy y son.

Ytem. que la primera volta del dit campanar sia alsat ab givas y clau de pedra picada. y l.altra de volta grasa.

Ytem. que per dintre la paret del dit campanar, hajen de fer los dits mestres, una scala de pedra picada, per muntar al dit cor de la dita Isglésia.

Ytem. que sien obligats los dits mestres en fer un portal al cor de pedra picada, y una luerna al raplà de la scala, per pendre claror, y en lo dit campanar de pedra picada una scala o caragol per muntar a les campanes, y sobre la Isglésia.

Ytem. que los dits mestres sien tinguts y obligats en tot per tot seguir la dita trasa deboxada en un paper, la qual resta en poder dels dits honorables síndichs, y si acàs, en las designations de sobre specificades, faltara alguna cosa per donar compliment a la dita obra, trasada en lo dit paper, que los dits mestres sien obligats de fer.o.

Ytem. que los dits mestres agen de fer tota la dita obra, y acabar aquella, dins los dits deu anys, a costes y despesses llurs pròpies, acceptat emperò que los dits síndichs, en nom de la dita universitat, prometen donar tota la dita obra o pedra de cals que serà menester, per fer tota la dita obra, la qual pedra los singulàs de la dita parròquia han de portar [a.l] forn hahont scaurà de coure, y més avant prometen donar y aportar al dit forn tot lo bosch que serà menester per courer la dita cals, y que los dits mestres sien obligats en enfornar la dita cals, y courer aquella, a costes y despesses llurs pròpies, y aprés de cuyta, la tenen de desenfornar, y tota la cals que.s courà en lo forn d.en Baró, o en altre tant prop de la sglésia com aqueix, los dits mestres, a llurs despesses pròpies, la agen de aportar a la isglésia y, si acàs la cullien a altro forn més lluny que lo del dit Faner, que los singulàs de la dita parròquia la hajan de aportar, aprés de desenfornada, a la dita iglésia.

Ytem. que tota la pedra que.s trobarà dins la dita parròquia, axí per paradar, com per picar, los dits mestres la agen de trancar y traginar a costes y despesses llurs pròpies, y si acàs no.s trobarà la pedra necessària dins la dita parròquia, y s.en aurà de aportar de altra part, axí de Monjohïc, com de altra part, se agen de pagar los gastos, axí de la pedra com del traginer, a miges, çò és, que los singulars sien obligats pagar.ne la mittat, y los dits mestres l.altra mittat.

Ytem. que los dits síndichs, en nom de la universitat, prometen donar al dit mestres tota la pedra que de present tenen trancada, tant per paradar com per picar.

Ytem. que los dits mestres hajan de fer, a costes y despesses llurs, una bassa per tenir l.aygua necessària per la dita obra, e los singulars de la dita parròquia sien obligats en fery anar l.aygua, a costes y despesses llurs pròpies, y si acàs se hauran de fer algunes feynes de mestre de cases per fer anar l.aygua, que los dits mestres lo hajan de fer.

Ytem. que los dits singulars sien obligats, com de present los síndichs se obligan, en donar casa franca per estar, bona y sufficient, tot lo dit temps de deu anys, y han quitat de totes impositions impostes en lo terme y imposadores per avant, y que los singulars hagen de donar tots los camins franchs per traginar les pedres y altres coses per obs de la dita obra, ab tal, emperò, que no fassen ninguns arrendaments.

Ytem. que los mestres sien obligats en fer la dita obra bé y degudament, y com de bon mestre se pertany, la qual obra hagen fer judicar los singulars per persones expertes, sempre y quant los aparaxarà, en qualsevol punt que.s trobarà la dita obra, y sempre aparrà que la obra no vage bé, la qual stima se haja de fer a la manera despesses, y si acàs la dita obra serà judicada falsa, la ajan de pagar los dits mestres, e que los dits mestres hagen de sercar totes les síndries, cordes, fusta, bastides, y tot lo més avant que hauran menester, a costes y despesses llurs pròpies.

Pretium est duo mille et quingente libre barcinonensis soluens, és a saber, en comensar de fer feyna 150 lliures barcelonesas inticipades, e aprés, de sis en sis messos, 125 lliures fins a.ttant tota la dita obra sia acabada, ab tal emperò que, pres los dits mestres no donen fermanses, hagen sempre de tenir feyna feta per las darreras 125 lliures, se li donaran, entenent emperò donant fermansa per les cent cinquanta lliures anticapades, se donen, acceptat emperò les dues darreras pagues, que seran 250 lliures barcelonesas, les quals no sien obligats dits singulars en pagar de un any y un dia aprés que la obra sia acabada, per que nos té de judicar la dita obra, que no haja un any y un dia sia acabada.

Testes firme dictos sindicorum Joannis Torres et Dionisii Torres, principalium predictorum qui firmarunt dicto die sunt Joannes Fontanet et Joannes Jenich, laboratores dicte parrochie.

Testes firme Reverendi rectoris et Michaelis Rosselló pararÿ concentium predictorum qui predicto concentierunt dicto die presentibus testes proxime dictis.

Testes firme dicti Jacobi Valls, alias Micer, opera rÿ consentientis predicti qui hu consentÿt et firmavit in villa de Matarone, die XIII proxime dictorum mensis aprilis presentibus. Testes Antonio Puig et Joanne Bertrando Casadesús, sartoribus, dicte ville de Matarone.

(*) Arxiu de la Corona d'Aragó
Secció Protocols Notarials de Mataró
Sèrie 143
Notari Pere Despuig
Data, 8 abril 1591

Transcripció de Joaquim Aguilar.

La transcripció segueix l'ortografia original, només amb introducció de l'accentuació i de les comes per facilitar la comprensió.

Marià Ribas i Bertran, mestre dels arqueòlegs i historiadors mataronins, documenta tot seguit el santuari de Lorita, situat al terme de Sant Andreu de Llavaneres, en un paratge únic de la serralada litoral, obert al mar.

EL SANTUARI DE LORITA DEDICAT A LA MARE DE DÉU DE MONTSERRAT

El santuari de Lorita, situat a la part muntanyosa, més alta, del termini de Sant Andreu de Llavaneres, avui és senyalat sobre el terreny només per un munt de desferres, materials de construcció, pedres caigudes escampades i trossos de paret, que es van desintegrant lentament, i que ofereixen una visió deplorable. El lloc, a més, és solitari, poc freqüentat, i abrigat per una espessa vegetació, variada de formes i de colors.

El vell topònim de Lorita comprèn un extens paratge en què hi ha situades les ruïnes del Santuari que ens proposem d'estudiar. L'edifici fou de reduït volum i d'una estructura tan senzilla que no permet de descobrir els anys de la seva naixença, ni la seva evolució. Els pocs elements significatius que coneixem, a part de la imatgeria i els gravats conservats, són les petites mostres de decoració arquitectònica que van quedar retingudes en la ruïna i que permeten de deduir, de manera aproximada, que la construcció podria ésser de la segona meitat del segle XVI o de principis del segle XVII.

El santuari fou aixecat sota l'advocació de la Mare de Déu de Montserrat, tal com consta en alguns mapes i en ressenyes d'excursionisme. Més tard s'hi adjuntà l'advocació a la Mare de Déu de Loreto. Les dues advocacions eren divulgades, simultàniament, en els darrers temps.

Els dos segles i mig de vida del santuari justifiquen un extens historial d'actes religiosos, aplecs

Imatge de la Mare de Déu de Montserrat, antiga titular del santuari de Lorita.

i esdeveniments diversos que, pel seu íntim caràcter local, foren d'escassa transcendència, i per tant, en la seva major part, se n'ha perdut el record. La modèstia de l'edifici i el lloc solitari on es troben amagades les ruïnes, entre brolles i arbres abundants, potser també hauran estat la causa de la manca de divulgació històrica.

Només l'historiador Mn. Fortià Solà ha estat quelcom explícit en unes notes incloses al llibre *Sant Andreu de Llavaneres*, editat per la Caixa d'Estalvis de Mataró l'any 1968. D'aquesta obra, n'hem tret unes breus notícies i per la nostra part n'hi hem afegit unes altres que no hi consten sobre el que hem vist i sabem.

Copiem del llibre de Mn. Solà *data almenys del segle XVI aquesta devota construcció, bastida al cim d'un turó, a mitja hora de distància del mas Lloreda. La similitud del nom Lloreda, que porten el paratge i la masia, amb el nom italià Loreto, famós santuari de la santa Casa de Natzaret, és possible que hagi portatací la devoció a la Verge Lauretana, que ja té en aquest país, qualque capella.*

Mn. Solà relaciona la devoció a la Verge de Loreto amb el mas Lloreda només per la semblança dels noms, cosa que més aviat podem entendre com una coincidència, i crea una teoria per tal de justificar un probable origen que la documentació històrica encara no ha revelat. Per altra part no ens sembla admissible la substitució del nom Lorita del paratge pel de Lloreda, per tal de donar consistència a una teoria que en realitat no en té cap.

Ens consta que la devoció a la Mare de Déu de Loreto arribà aquí amb força retard, quan al nostre país ja existien moltes altres capelles dedicades a aquesta advocació, i quan el santuari de Lorita ja comptava molts anys d'existència amb la titulació de Nostra Senyora de Montserrat.

L'única realitat que lliga el santuari amb el mas Lloreda és que es troba en el territori propietat del mas.

La devoció de la Mare de Déu de Loreto ve d'una tradició de la ciutat italiana d'aquest nom. La llegenda diu que la santa Casa de Natzaret, on tingué lloc l'Anunciació a Maria i la infantesa de Jesús, hi fou transportada per uns àngels. A partir d'aquest fet extraordinari Loreto esdevingué centre de pelegrinatge i per això la devoció a la Verge sota aquesta advocació s'estengué arreu. Als països de llengua catalana, en el transcurs dels segles XVII i XVIII, s'hi fundaren, aproximadament, una vintena de santuaris i capelles.

En defensa del vell topònim de Lorita hem de dir que des de sempre s'ha mantingut, i actualment es manté, sense cap alteració. Lorita és un extens paratge i un coll que s'inicia a la serra d'en Bruguera i s'allarga cap a Roca Martina; hi destaca la muntanya o turó que té el mateix nom del paratge, topònim donat a l'ensems al santuari que hi fou construït en la vessant que mira a migdia.

El pare Narcís Camós, religiós dominicà, gironí, en la seva documentada obra *Jardín de María*, editada l'any 1657, en el capítol XXXI, que tracta de les esglésies i capelles que té el bisbat de Barcelona dedicades a Maria, esmenta la capella de Nostra Senyora de Montserrat, prop de Mataró. No fa constar pas l'advocació de la Verge de Loreto, que en aquella època no era encara coneguda; si hagués existit en aquells anys, no hauria pas passat per alt al Pare Camós, que no descuidà cap capella de la comarca, i del qual se sap amb certesa que, en mires a documentar-se, i per tal de conèixer l'existència dels temples dedicats a la Mare de Déu, es desplaçà d'un extrem a l'altre de Catalunya, prenent les oportunes anotacions sobre el terreny, i per tant ens va deixar una magnífica obra, amb fidelitat i garantia absolutes.

Després d'aquest preàmbul, continuarem la marxa començada, atenent-nos als nostres vells records i les notícies que retenim des de la dècada dels anys vint.

Situats al terme del veïnat de Mata, transitant pel camí que travessa boscos poblats d'arbusts, roures, alzines i pins, en direcció a llevant, deixant avall i endarrera l'església de Sant Martí, ens enfilem fins a trobar-nos enfront de la típica masia de Can Xerrac, voltada per tots costats d'una pintoresca i flairosa vegetació. Continuarem el camí, pedregós, i travessant la línia divisòria del terme de Mataró, ja dintre el de Sant Andreu de Llavaneres, perfumats d'olors boscanes, arribarem al coll de Lorita, que, seguint la direcció de la carena, continua per un terrer tot emboscat que va a Roca Martina i, més enllà, al Montalt. En el coll hi ha situat el turó que també porta el nom de Lorita, de 320 metres d'altitud, i, en la vessant que mira al mar, hi trobem les agonitzants ruïnes de l'històric santuari.

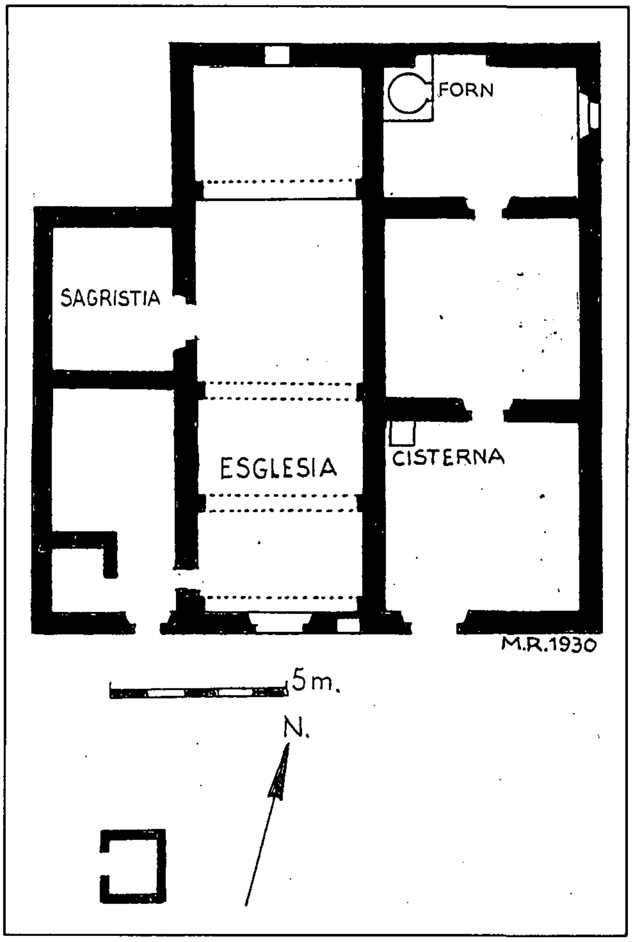

Planta del santuari de Lorita.

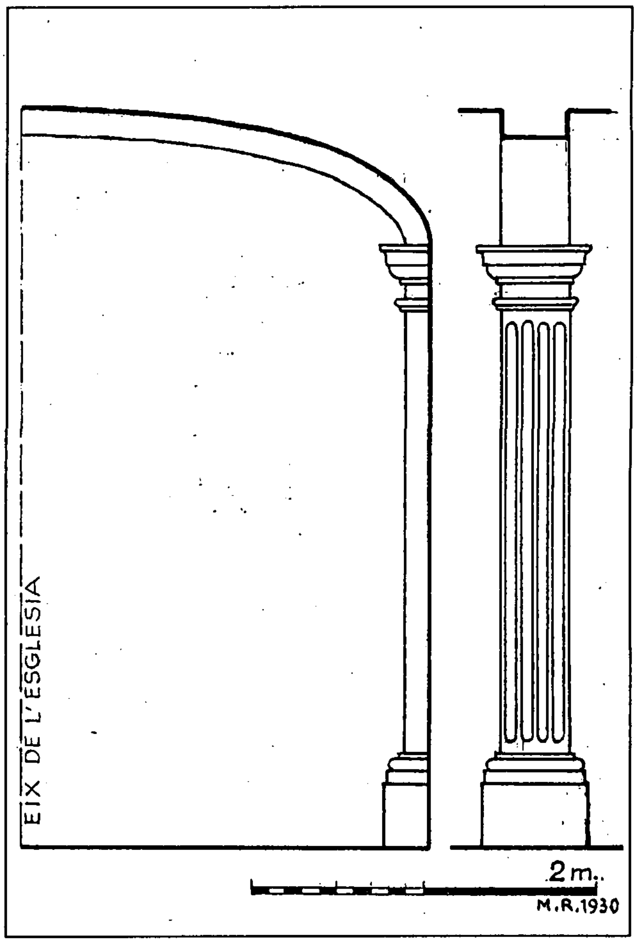

Secció transversal de l'església i detall de les pilastres.

La poca cosa que resta dempeus de les seves parets, pràcticament totes caigudes, ens descriu amb veu llastimosa tot allò que havia estat l'edifici en els anys de la seva florent vida religiosa. El record del que fou l'església i de les habitacions agrupades al seu entorn resta avui ofegat per l'abundant vegetació.

Sempre hem vist les abandonades deixalles resguardades per l'espessa vegetació, escabellada i pintada de tots colors. El lloc, separat del pas dels mortals, és submergit d'una pau infinita i un profund silenci, sols interromput pel cant dels ocells que nien i dormen en aquelles arbredes, mentre les restes del santuari, debilitades, es desfan, afectades d'una malaltia de mort.

El conjunt de l'antic santuari ocupa una superfície sensiblement quadrada, uns 15,50 per 16,00 metres aproximadament, orientat de cara a migdia. S'hi poden apreciar tres cossos allargats. El central fou l'església, d'una sola nau, i aproximadament de 15,00 metres de llargada per 4,70 metres d'amplada. Al costat esquerre hi havia la sagristia, d'uns 3,50 per 4,00 metres, i una habitació d'uns 6,40 per 4,00 metres, amb portal d'entrada per la façana principal, que fou la darrera obra feta al santuari. El cos situat a la dreta de l'església constava de tres habitacions, la del fons amb un forn i la primera amb una cisterna, de la qual havíem vist la trapa; molt probablement aquestes tres habitacions foren ocupades per un ermità. L'església, com ja hem dit, era d'una sola nau i relativament esvelta, coberta amb volta, reforçada amb tres arcs que arrencaven d'unes pilastres adossades a les parets laterals.

La visita detinguda del conjunt ens obliga a meditar sobre el perquè de la construcció d'un santuari de tal magnitud dedicat a la Mare de Déu de Montserrat. De fet, la comarca no podia oferir-li un escenari natural més escaient, en un clos d'altes muntanyes, fragants de sanitosos perfums, i esquitxades amb notes de colors variats per l'esclat de les flors més belles d'uns camps sempre il.luminats per la llum més pura que existeix al món. Els contorns d'aquest clos són molt tancats. Però, a migdia, l'espai és esplèndidament obert a un vast panorama, que es

Gravat al boix, dels goigs que es cantaven al santuari de Lorita.

perd en la llunyania del mar, blau i lluminós; més a prop, la terra es veu baixa, i enmig d'un paisatge de cases de pagès escampades entre arbredes i jardins, vegetació més o menys ordenada amb matisos de variades policromies, sobresurt graciosament el poble de Sant Andreu de Llavaneres. Només aquest poble i els seus veïns poden justificar la fundació del santuari.

A la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres, des de principis del segle XVII, es captava i passava la bacina pel santuari de Lorita. El fet fa deduir que la fundació i la propietat del santuari eren a interès de la parròquia i del poble de Llavaneres. Perquè les captes a l'església no es feien pas a profit de propietaris particulars.

El llibre ja esmentat de Mn. Solà inclou més notícies de Lorita. Tot i essent relativament interessants les passarem per alt, ja que es tracta d'una obra de recent publicació, de fàcil consulta i que és a l'abast de tothom.

L'abandó del santuari s'inicia a principis del segle passat, quan el metge Francesc Colom passa a ésser propietari del mas Lloreda. Entre els anys 1830 i 1832 tingué un plet amb l'Ajuntament i veïns de Sant Andreu de Llavaneres sobre el dret de pas per accedir al santuari de Lorita a través del mas Lloreda. I guanyà el plet, i li fou atribuïda la propietat del santuari. Seguidament l'amargor el conduí a desmantellar-lo. La imatge de l'altar es traslladà a la parròquia de Sant Andreu.

Aquesta imatge, segons Mn. Solà, és un relleu de fusta amb representació de la Mare de Déu, asseguda en ric tron, i tenint al centre de la falta el Diví Nadó. Amb la mà dreta sosté l'esfera del món, mentre que l'infant Jesús la té a l'esquerra. A cada costat, un devot, de genolls i en actitud de pregària, al.lusió als vells pelegrinatges del celebrat santuari italià.

Després d'aquesta descripció de Mn. Solà hem de posar necessàriament l'atenció en el formós gravat al boix que encapçalava els goigs que es cantaven al santuari quan encara hi havia culte. L'artista, influït per l'esmentat relleu de l'altar, substituí els dos devots, que recordaven els vells pelegrinatges, per uns àngels, que podien simbolitzar aquells que transportaren la santa casa de Natzaret a la ciutat italiana de Loreto.

L'any 1894, el tal Colom, encara amargat i autoritari, en mal moment, manà enderrocar les teulades i sostres del santuari, arrasar les parets, i arrencar tots els materials útils, justificant la seva deplorable acció amb el pretext que no volia que el santuari es convertís en refugi d'indesitjables. Així foren capgirats els termes per tal de quedar airós després de la seva obra destructora.

El fet, però, té la seva ironia perquè, quan la destrucció es trobava al punt que clarament indica el dibuix que il.lustra aquestes ratlles, la imatge de la Mare de Déu de Montserrat quedà retinguda al seu estimat recer, on havia estat festejada pels veïns, quedant-se sola i com a guardiana de les ruïnes abandonades i empolsades, simbolitzant l'últim cremalló de la flama d'una vida extingida. Fou

simbòlicament guardiana i essent Regina, empresonada i reclusa en un tros de paret, providencialment no destruït, de la façana principal, en una fornícula tancada amb reixa de ferro, al costat del portal que serví d'entrada a l'església.

Aquesta imatge que més d'una vegada havíem vist, i que també degué veure el Pare Camós al segle XVII, l'any 1932 fou lliurada del seu empresonament ruïnós per anar a raure, segons ens han dit, a la casa propietària. És una imatge plena de simpatia. La Mare de Déu és asseguda en un tron d'alt respatller, amb les típiques muntanyes de Montserrat al darrera; vesteix mantell i corona, amb les mans sosté l'infant Jesús, que és assegut a la falda, portant a la mà esquerra la bola del món i la dreta, aixecada, en actitud de beneir.

Tot seguit volem tornar a incidir en la qüestió del nom del santuari que ja s'ha plantejat a l'inici del treball. No hem pas amagat que hi ha dificultats i, com es veurà, encara es poden multiplicar fàcilment.

Lorita, Lloreda i Loreto són tres noms que la imaginació ha lligat estretament però que, probablement, no tenen res a veure l'un amb l'altre. El primer, almenys a casa nostra, és el nom geogràfic que des d'antic porten el coll i el turó del santuari, nom que s'ha mantingut i és viu als nostres dies. Per tant, la cosa més lògica serà dir santuari de Lorita, i no pas de Lloreda, ni de Loreto. Tenim molts exemples de capelles i ermites properes que adopten el nom del lloc. Així Sant Martí i Sant Miquel de Mata, Sant Sadurní -avui Santa Rita- de Valldeix, Sant Miquel del Cros, Santa Helena d'Agell, Sant Cugat -avui Sant Jaume- de Traià, i moltes altres. Voler lligar el santuari amb els noms de Lloreda o Loreto, només per la semblança, no té cap consistència. Lloreda representa un terreny amb llorers, i la paraula, aplicada al nostre paratge donaria a entendre una cosa que mai no ha existit. Per altra banda, és un topònim viu; a Olzinelles hi ha el Puig Llaurer, de 515 m. d'altitud, a Badalona existí també una extensa propietat que es deia Lloreda.

Hem de dir també que Lloreda és una paraula que sovint la trobem lligada amb Lloret. Pellicer, en l'obra *Iluro*, pàgina 33, diu *en la comarca de Mataró hay un santuario (cerca de Llavaneras) y una alquería (término de Cañamás) llamados Lloret*, i en el plànol

Ruïnes del santuari de Lorita.

de la regió iluronina, pàgines 64 i 65 de la mateixa obra, hi situa el santuari Loreta.

F. Carreras i Candi en l'obra *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*, pàgina 129, diu *pot consultar-se l'obra del jurisconsult català Tomàs Mieres. Aquest autor s'aprofita d'una interessant sentència arbitral pronunciada a propòsit del castell de Loreto (Lloret), a Girona.*

Amb aquestes notícies i amb moltes altres que hi podríem afegir es forma una barreja de paraules i de significats incomprensibles. La paraula catalana llorer, que sembla tenir relació amb el tema, en llatí és *lauro*, i és la mateixa paraula que es troba en monedes encunyades en època ibèrica, de les quals se n'ha trobat diverses al Maresme i al Vallès, que en principi foren atribuïdes a Lloret, i que actualment es creu que pertanyen a Llerona. Però es tracta d'una paraula que escrita en caràcters ibèrics pot tenir un significat diferent de la paraula llatina.

Deixem aquest tema i les seves confusions per tal d'entrar en altres aspectes històrics, no menys embrollats, que trobem en la bibliografia moderna.

Al llibre de Mn. Fortià Solà, hi figura una notícia que fa suposar una advocació del santuari més antiga que la de la Mare de Déu de Montserrat; es tracta de les dues capelles dedicades a sant Jacint i sant Antoni, esmentades en el redactat d'una visita canònica del 1601, que especifica que estaven situades dintre de la propietat del mas Lloreda. Ignorant la situació de les capelles, Mn. Fortià suposa que es podria tractar d'una antiga advocació del santuari de Lorita, pel fet de coincidir el nom patronímic del propietari del mas Lloreda amb un dels dos sants, i per la molta devoció que la família tenia a sant Antoni. La poca consistència de la notícia i del comentari ens indueix a dubtar de l'existència de les capelles, fins ara desconegudes i ignorades, de les quals no queda ni un significant record.

Santuari de Lorita.
Estat actual.
Fotos M. Sala (MASMM)

Trobem una altra notícia desconcertant sobre l'antigor del santuari al llibre de F. Carreras i Candi *Orígens de la Riera d'Argentona*, edició de l'Avenç, Barcelona, 1904, pàgina 24, on llegim *deixant a la dreta una branca del camí que davalla a la riera de Rimblas, nos enfilarem a les carenes de la Vall de Llavaneres, on se troben les ruïnes de la capella de Lorita o Llorita, la qual, és de suposar, que en lo segle XI pertanyia al terme del castell de Mont-Alt...* En la mateixa pàgina consta el nom orogràfic de Lloret o Llorita, i en la pàgina 28, Lorita. Per part nostra hem de fer constar que mai no hem trobat el més petit indici en les ruïnes de les antigues construccions que ens permeti de remuntar l'existència del santuari a l'antiquíssima data del segle XI, fet que, a més, difícilment hauria passat per alt als historiadors del romànic.

Per complicar més les coses la *Gran Enciclopèdia Catalana*, en referir-se al santuari de Lorita, fa constar una tradició que hi situa un convent de Templers i també suposa que fou capella de Santa Eulàlia de Deodates (1340), renovada el 1746.

Després de tot això, i havent donat voltes i més voltes per tal d'esbrinar el remot origen, tal volta imaginari, del santuari, arribem a un punt en què no sabem en quines mars naveguem. Per tant, deixant de banda totes les altres opinions, reafirmem que la construcció del santuari de la Mare de Déu de Montserrat, després de Loreto, és del segle XVI. Aquesta és l'única data que podem documentar a partir de les restes conservades, perquè, lògicament, si la construcció del segle XVI hagués estat feta sobre edificacions més antigues, o hagués consistit en la transformació d'espais pre-existents, sempre n'hauria quedat algun testimoni, que sobradament hauríem vist i que no hem vist mai. A més hem d'afegir que l'edifici, tal com fou, no tenia ni la dimensió suficient ni les condicions necessàries per donar aixopluc a unes comunitats de templers o de monges deodates, per reduïdes que fossin aquestes comunitats; per altra banda, si existiren altres construccions anteriors o complementàries de les restes que coneixem, hem d'afirmar que no en queda res absolutament, ni el més insignificant rastre de fonaments en la terra.

Per acabar, sentim la recança d'acomiadar-nos de les entranyables ruïnes del santuari, que havíem estimat i que probablement mai més no tornarem a veure, però sabem del cert que el que encara resta dempeus després de la funesta destrucció, tot i no gaudir dels cants devots ni de les pregàries dels fidels, conservarà la flaire agradosa de les herbes sanitoses de la boscúria, la formosor d'infinites flors arreu escampades, i els cants dels ocells, que mai no han deixat desemparat el santuari. L'adéu de comiat no pot ésser més cordial, tot i que desapareixerà definitivament dintre la penombra dels gemats matissals, les alzines robustes, les pinedes pintades de maragda i els vells roures d'aquell formós tros de naturalesa, amarat de silenci.

Marià Ribas i Bertran

L'acord recent entre l'Ajuntament de Mataró i la Parròquia de Santa Maria, confirmat per l'acord del Ple, data 28 de desembre de 1990, sobre la propietat de l'església, cementiri i quintana de Sant Miquel de Mata, justifica de plantejar les dades conegudes sobre el tema.

NOTES SOBRE LA PROPIETAT DE L'ESGLÉSIA I CEMENTIRI DE SANT MIQUEL DE MATA

El terme feudal de Mata és esmentat per primera vegada l'any 963 (1). Un altre document de l'any 989 (2) parla de la vila de Mata, i assenyala els seus límits, concretament Dosrius, Llavaneres, la mar i la riera de Valldeix.

A la vila de Mata s'origina la parròquia de Sant Martí de Mata. Santa Maria d'Alarona i Sant Martí de Mata són les dues parròquies antigues de Mataró. Pertanyen totes dues al terme feudal de Mata, que inclou igualment la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres (3).

La parròquia de Sant Martí de Mata té dos centres de culte. El primitiu és l'actual ermita de Sant Martí, la planta i el basament de la qual són del segle IX (4), i que és documentat l'any 1096 (5). El segon és la capella de Sant Miquel, esmentada a inicis del segle XIV (6). Les dues esglésies tenen cementiri annex.

L'any 1379 la parròquia de Sant Martí de Mata era sufragània de Santa Maria; consta com a tal en la visita pastoral d'aquell any (7).

L'ermita de Sant Martí va ésser reformada l'any 1581, reforma que possiblement li donà la imatge present (8). A finals del segle XV i començaments del segle XIV, en la mateixa situació de la capella antiga, a la plana o quintana de Sant Miquel, es construeix l'actual església de Sant Miquel, dita també de Sant Miquel i de Sant Martí de Mata (9).

La nova església de Sant Miquel, per la pròpia situació i les seves característiques i capacitat, esdevindrà de seguida el centre de culte principal de la parròquia sufragània de Mata.

Conjuntament amb l'església de Sant Miquel es construeix la casa de l'ermità, *Cal Monjo*, encara existent en l'actualitat i coneguda pel mateix nom.

L'ermita de Sant Martí i la peça de terra annexa, així com també la plana o quintana de Sant Miquel i l'església del mateix nom són propietat de la parròquia de Sant Martí des de temps immemorial. Per la plana o quintana de Sant Miquel la parròquia de Sant Martí de Mata paga un cens d'onze sous anuals als Mataró, propietaris de la casa Mataró (10). Els *Obrers* o Junta d'Obra de la parròquia actuen com a propietaris.

El 2 de gener de 1540 Gabriel Riera i Mateu Ferragut, obrers de la parròquia de Sant Martí de Mata, estableixen a cens la plana o quintana de Sant Miquel i la casa Cal Monjo -no pas l'església, ni el cementiri, ni els camins- a Pere de la Farga, a canvi

d'obligacions en el servei del temple i de pagar anualment a l'obra de la parròquia 24 sous. L'escriptura és signada també per Jaume Mataró, senyor eminent (11).

Les prestacions, que obligaven també els seus successors, eren les següents:

- Guardar l'església.
- Actuar de sagristà, d'escolà i tenir cura de les llànties.
- Tocar les campanes en les festes assenyalades, cada dia el toc d'oració, matí, migdia i vespre, i fer el toc de mal temps quan convingués.
- Procurar la neteja de l'església.

El 13 d'abril de 1563 Pere Prats (àlias de la Farga), de Llavaneres, traspassa els seus drets sobre la plana o quintana de Sant Miquel i Cal Monjo a Guillem Clausell, treballador de Mata, previ el pagament de 20 lliures en moneda barcelonina. El 10 d'agost de 1640, Joan Mataró, pagès de la casa Mataró, concedí el nou establiment (12).

A partir d'aquest moment, Cal Monjo s'anomenarà indistintament Can Clausell o Mas Clausell, i els Clausell tindran a cens la plana o quintana de Sant Miquel fins a mitjan segle XIX.

La propietat de la peça de terra és, però, atribuïda a l'església de Mata en l'*Apeo* de terres de l'any 1757. La inscripció diu textualment:
Tierra de la Rectoria de Mata.
674. Pieza de tierra situada en la partida nombrada de Mata, y de la propia Iglesia de San Miguel de Mata, poseida por dicha Rectoria des de antes del año de mil setecientos diez y seis, cultivada por el ermitaño. (13)

El rector de Santa Maria és, a la vegada, rector de Sant Martí de Mata, parròquia sufragània, i com a tal és responsable del culte a les dues esglésies de Mata, especialment de la de Sant Miquel, la principal. Per delegació del rector de Santa Maria, un dels vicaris té cura de les obligacions i celebra els oficis ordinaris en les esglésies de Mata.

La Junta d'Obra, formada per pagesos del veïnat, té cura de la fàbrica, de les esglésies, dels altars i del cementiri, actuant lògicament en representació de la parròquia de Sant Martí de Mata, titular de la propietat.

L'actual cementiri de Sant Miquel de Mata va ésser beneït el 4 de juliol de 1806. No coneixem dades anteriors, encara que hi ha constància dels enterraments fets en el seu recinte. Usant de la plena propietat, el 9 d'abril de 1814, la Junta d'Obra, *avisats anteriorment els pagesos de Mata* fixà i reconegué *el lloc* (d'enterrament) *que pertany a cada casa, lo que fou practicat per lo Arquitecto Francisco Planas, al efecte cridat. Se determinà, desde luego, que del lloc sobrant, se'n reservés una porció per fer una sepultura a favor de la Obra y que lo Sr. Obrer tenia facultat per donar permís a qualsevol que demani fer sepultura en tot lo demés lloc sobrant* (14). Amb aquest fet l'Obra de Mata reconeixia el dret de tenir sepultura a les antigues famílies de pagesos de la parròquia. Eren aleshores les famílies Riera, Simon, Dangla, Clausell o Monjo, Catà, Alsina o Xerrac, Llibre, Isart, Janer, Pera, Pou, Volart, Gual, Tria, Parés, Flaquer i Cuyàs (15). L'any 1857 ja és construïda la tomba de l'Obra *molt gran, en la qual se hi permet enterrar a qualsevol que pague lo dret de 4 pessetas a la Obra y 1 pesseta al Monjo, per lo treball d'enterrar* (16).

A mitjan segle XIX es produeixen dos fets que incidiran en l'antic estat de coses de la parròquia de Mata. El primer seran les diferències sorgides l'any 1849 entre l'Obra de Mata representada per Josep Volart i Pujol (propietari de Can Gol) i el rector de Santa Maria Dr. Gabriel Batllevell, que intentava de modificar els horaris de culte i proposava unes noves relacions entre la parròquia principal i la sufragània, no acceptades per l'Obra d'aquesta; la intervenció del Bisbat deixarà les coses com abans, però amb molta tensió. El segon serà la incapacitat mental del darrer membre de la família Clausell, censatari de la plana o quintana de Sant Miquel i de Cal Monjo; l'any 1851 Antoni Clausell abandona la casa i la peça de terra i, en conseqüència, no pot complir les obligacions respecte de l'església de Sant Miquel, la casa és en estat de ruïna i la peça de terra sense conrear.

En aquesta situació hi ha la primera intervenció de l'Ajuntament de la ciutat. El 29 de novembre de 1851 els veïns de Mata demanen a l'alcalde Melcior de Palau que resolgui el problema plantejat, ja que *no encuentran otro camino que el de acogerse a la solicitud de V.S. esperando que, previo el informe que estime del caso de los Sres. Obreros, y por otra parte de las obras necesarias en aquella finca por medio de perito, se servirá en fin dictar aquella providencia que*

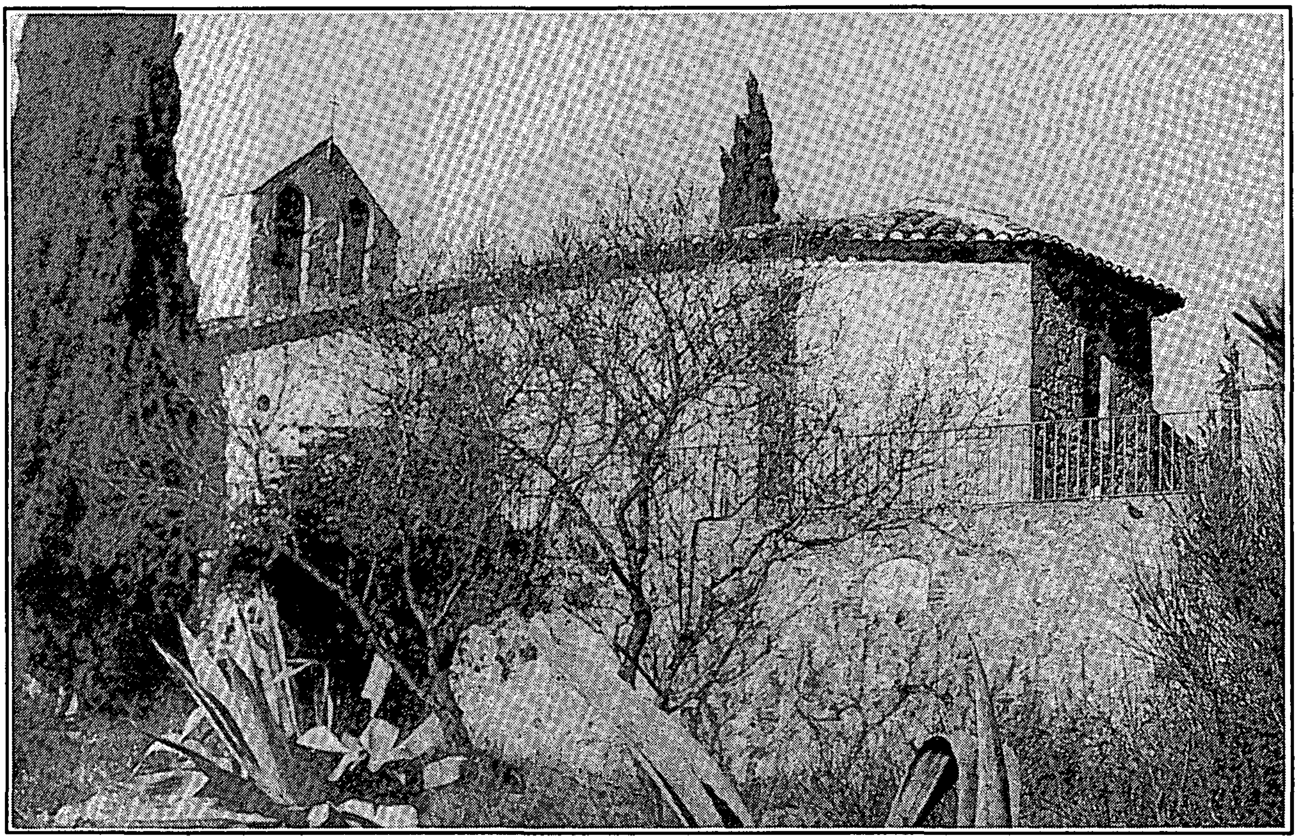

Església de Sant Miquel de Mata. Foto Miquel Sala. (MASMM).

parezca más conveniente a dejar corregidos los insinuados abusos. La còpia de l'expedient municipal conservada al Museu Arxiu de Santa Maria (17) indica els passos seguits. El rector Batllevell informa que l'única solució, ja que *Antonio Clausell se ha inhabilitado ya por su estupidez, ya por su conducta nada religiosa,* és que autoritzi els veïns de fer la reparació de Cal Monjo i que disposi que l'Obra pugui elegir *un sujeto idóneo para suplir las obligaciones que debiera cumplir Antonio Clausell, declarando al mismo tiempo que si con el tiempo dicho Antoni Clausell quisiera habitar dicha casa y cultivar sus tierras, cumpliendo sus obligaciones, debiera ante todo reintegrar a los vecinos de Mata lo adelantado en la reparación de la casa y abonar a la Obra todos los gastos, perjuicios y mejoras hechas por causa y ocasión de haber abandonado la Yglesia de Mata.* El 22 de desembre Ignasi Caballol, mestre d'obres i agrimensor, informa de les obres a fer *en la casa contigua a la Yglesia de San Miquel de Mata* i del seu import. El 27 de desembre Antoni Clausell, acompanyat d'Agustí Carcaño, oncle patern, compareix davant de l'alcalde Melcior de Palau, del rector Gabriel Batllevell i de Manuel Llibre, obrer de Mata, i manifesta *que no se considera con aptitud para desempeñar alguno de los cargos* a què estava obligat, que va abandonar la casa i la terra perquè va anar a treballar com a criat en una altra finca i que no té diners per pagar les obres de reparació. El mateix dia, salvant els possibles drets d'Antoni Clausell, l'alcalde dicta providència autoritzant el rector perquè pugui designar la persona que tindrà cura de l'església i a l'obrer Sr. Llibre perquè pugui elegir la persona que haurà de conrear la plana o quintana. Així finalitza l'expedient. Sembla que va ésser l'Ajuntament qui va pagar les obres de la casa.

El *Directori de la Yglesia de Mata, compost per lo Reverent Mariano del Sol, prevere, vicari de Mataró, any 1857,* conservat al Museu Arxiu de Santa Maria (18), confirma aquest estat de coses. Parla de la *casa del Monjo y Gleba* i diu textualment *contigua a la mateixa Iglesia y Cementiri hi ha una casa y una pessa de terra de tinguda unas cinch cuarteras i mixta de sembradura, de propietat de l'Obra, la cual està arrendada a Josep Pla Mandri per lo preu de 24 pesetas anuals, y obligació de servir a la Iglesia y demés pactes que constan en la escriptura privada que en forma pública fou feta i firmada ante mi, en Mataró, als 21 Janer de 1855, y que original fou archivada en lo archiu del manual de Notaria existent en la Vicaria.*

De fet, però, l'Ajuntament de Mataró havia inscrit a nom seu la finca Cal Monjo (o Mas Clausell), amb el nom de Santuario de Mata, en l'*amillaramiento* de l'any 1851, data 21 d'agost d'aquell any, curiosament tres mesos abans de la ja esmentada petició dels veïns de Mata a l'alcalde Melcior de Palau, data 29 de novembre de 1851. També figura a nom de l'Ajuntament en l'*amillaramiento* de 1863 en el qual figura per separat la casa *bajo la denominación de MONJO* (19). Hem de creure que l'Ajuntament de la ciutat va inscriure la finca a nom seu com a salvaguarda dels drets de la parròquia i de l'Obra de Mata, per eludir les mesures desamortitzadores de l'època. Tot i amb això, en una certificació municipal de l'any 1909 es fa constar concretament que *se desconoce el título en virtud del que se hizo el asiento de la referida finca en el libro amillaramiento de rústica del citado año 1851* (20).

Al marge de la inscripció de la finca en l'*amillaramiento*, la Junta d'Obra de Mata i el rector de Santa Maria actuen com a veritables propietaris de la casa i peça de terra. Ho demostra el *Directori de la Yglesia de Mata*, de l'any 1857, abans esmentat, en el qual s'afirma que *són propietat de la Obra*. De la mateixa manera el contracte d'arrendament a Josep Pla Mandri, escriptura pública data 21 de gener de 1855, davant del notari eclesiàstic Mariano del Sol, vicari, citat també en el *Directori*, segueix les estipulacions de la providència de data 27 de desembre de 1851, i són el rector i l'Obra els qui arrenden.

Queda molt clar que la capella o església de Sant Miquel i el cementiri, són totalment a part de la qüestió. El problema sempre es concreta a la casa *contigua a la Iglesia de Mata y a las tierras adyacentes* (21). Ningú no parla de l'església, ni del cementiri. La parròquia de Sant Martí de Mata sempre n'és la propietària i el rector de Santa Maria i l'Obra actuen en nom seu, amb plena potestat i continuïtat. Conserven l'església, ordenen el cementiri, construeixen i venen nínxols i atorguen la potestat de fer enterraments i de construir panteons; les dates de les làpides ho demostren. I, a més, el fet és reconegut en la *Relación de las fincas pertenecientes a la Iglesia, no sujetas a permutación por arreglo al último convenio celebrado con la Santa Sede*, de data 25 de novembre de 1861; hi figura l'església de Sant Miquel de Mata, sufragània de Santa Maria de Mataró, com a propietat de la parròquia de Santa Maria, evidentment com a successora de la parròquia de Sant Martí de Mata (22).

L'any 1872 es produeix un fet nou. L'antic emfiteuta Antoni Clausell, d'acord amb la providència dictada per l'alcalde Melcior de Palau el 27 de desembre de 1851, demana la possessió de la finca i de la casa (sempre, lògicament, la plana o quintana i Cal Monjo). Però la Junta d'Obra de Mata actua, i un dels obrers, Josep Volart i Pujol (propietari de Can Gol, com ja hem dit), per escriptura pública davant del notari Joan Baptista Calbó i Rial, compra els drets d'Antoni Clausell. Possiblement, una vegada més, la por de les lleis desamortitzadores fa que sigui una persona i no pas l'Obra l'adquirent.

En base a la compra d'aquests drets, l'any 1909 Josep Samsó i Volart, hereu i descendent de Josep Volart i Pujol, intenta d'inscriure la finca que ell anomena Mas Clausell, al Registre de la Propietat (23). L'expedient d'inscripció origina un plet amb l'Ajuntament de la ciutat que es seguirà al Jutjat de Primera Instància de Mataró, que continuarà a l'Audiència i que serà guanyat per la Corporació Municipal (24).

L'any 1914 la propietat municipal de Mata és qüestionada novament en denúncia presentada per Mariano Rodríguez a la Delegació d'Hisenda de Barcelona. L'Arxiu Municipal de Mataró conserva una notificació de la Delegació d'Hisenda de Barcelona en què *en virtud de denuncia formulada por Don Mariano Rodríguez sobre supuesta detentación de unos terrenos y edificio sito en este término municipal designado con el nombre de Mata presenti certificado en el que se haga constar en virtud de que documento... se hizo inclusión en el amillaramiento a nombre del Ayuntamiento*. Una altra notificació de la Inspecció Provincial d'Hisenda de Barcelona, data 22 de gener de 1915, és més explícita *a los fines de la instrucción del expediente de investigación que se incoa por esta Delegación de Hacienda sobre reversión al Estado de unos terrenos y edificio sito en el término municipal de Mata...* . El mateix expedient conserva altres notificacions de la Delegació d'Hisenda, una, data 15 de març, sol.licitant l'expedient d'obres de 1851 -el més antic i únic document de 1851 que, com hem vist, l'Ajuntament podia aportar- i altra, data 21 de maig de 1915, urgint la tramesa de nova documentació (25). No tenim cap altra constància sobre la qüestió que, en bona lògica, havia de quedar resolta en favor de l'Ajuntament de la ciutat, perquè des d'aleshores, i fins als nostres dies, actua i és acceptat per tothom com a propietari.

Avui, corregida una errònia inscripció al Registre de la Propietat, segons acord del Ple de l'Ajuntament de Mataró, data 28 de desembre de 1990, la parròquia de Sant Martí de Mata, i en conseqüència, la seva successora, la parròquia de Santa Maria de Mataró, és propietària -ho ha estat sempre- de l'església de Sant Miquel de Mata i del cementiri annex. L'Ajuntament de la ciutat és propietari de la plana o quintana de Sant Miquel i de la casa Cal Monjo, o Mas Clausell, per salvaguardar els drets de l'església de Mata, com ho fa suposar la inscripció de la finca l'any 1851 a l'*amilaramento* municipal.

Manel Salicrú i Puig

NOTES.

1.- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Cartulari de Sant Cugat. Foli 317. Document 948. Publicat per ALBERT, Esteve. *D'Iluro a Mataró. El Maresme del segle V al segle XIII.* Mataró, 1973. Pàg. 87.

2.- ACA. Document núm. 48 del comte Borrell II. Publicat per UDINA MARTORELL, Federico. *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X.* Barcelona, 1951.

3.- A l'època, la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres comprenia també les posteriors de Sant Vicenç de Montalt (o de Llavaneres) i de Santa Maria de Caldes d'Estrac.

4.- Datació feta en les excavacions de l'any 1955.

5.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró, la parròquia, el temple.* Mataró, 1968. Volum I, pàgs. 31 i 100.

6.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Dades històriques de Mata.* Article mecanografiat, data 16 gener 1970. Museu Arxiu de Santa Maria (MASMM). Documentació Mata.

7.- SALICRÚ i PUIG, Manuel. *Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró, Santa Maria i Sant Martí de Mata.* FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 7 (abril 1980).

8.- L'any 1581 figurava, pintat en vermell, en la paret de sobre l'altar abans de la devastació de 1936. El retaule, destruït també el 1936, es construí el 1584.

9.- La datació de l'època de construcció pot fer-se a partir de les característiques de l'edifici.

10.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Dades històriques de Mata.* MASMM, article esmentat.

11.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Dades històriques de Mata.* MASMM, article esmentat.

12.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Dades històriques de Mata.* MASMM, article esmentat.

13.- Ajuntament de Mataró. Arxiu Històric. Lligall 58. *Apeo* de terres (1757).

14.- MASMM. Documentació Mata. Llibre Antic de l'Obra de Sant Martí i Sant Miquel de Mata.

15.- SALICRÚ i PUIG, Manuel. *Els cementiris de Mataró.* FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 13 (abril 1982).

16.- MASMM. Documentació Mata. *Directori de la Yglésia de Mata, compost per lo Reverent Mariano del Sol, prevere, vicari de Mataró, any 1857.*

17.- MASMM. Documentació Mata. *Copia de un expediente referente a la Hermita de Mata.* Manuscrit sense signar.

18.- MASMM. Documentació Mata.

19.- MASMM. Documentació Mata. Còpia mecanogràfica en paper carbó, sense signar, d'una certificació de Nicasio Sánchez de Boado y Borrás, Abogado y Secretario del Exmo. Ayuntamiento Constitucional de la ciudad de Mataró, data 7 agost 1909, emesa amb referència a un expedient promogut per Josep Samó Volart al Jutjat de Primera Instància de Mataró, sobre la inscripció a nom seu en el Registre de la Propietat de la finca Cal Monjo o Mas Clausell, expedient que suposem no prosperà per oposició de l'Ajuntament de la ciutat que justificà la inscripció de la finca a favor seu en l'*amillaramiento* de 1851.

20.- MASMM. Documentació Mata. Còpia mecanogràfica esmentada en la nota anterior.

21.- Com molt bé es concreta en la *Copia de un expediente referente a la Hermita de Mata.* MASMM. Documentació Mata. També esmentat en la nota 17.

22.- Segons consta en certificació de l'Arquebisbat de Barcelona, data 28 de febrer de 1989.

23.- Encara que la finca figurava en l'*amillaramiento* municipal, no era inscrita al Registre de la Propietat.

24.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Dades històriques de Mata.* MASM, article esmentat.

25.- Ajuntament de Mataró. Arxiu Històric. Expediente sobre asuntos ermita de Mata (1914). Còpia existent al MASMM, Documentació Mata.

DOCUMENTACIÓ

MANUALS DELS VICARIS (III) (1)

Els *Manuals dels Vicaris* conservats a la sèrie Arxiu del Rector del Museu Arxiu de Santa Maria ens donen informació puntual i precisa de la vida quotidiana del Mataró del segle XVIII.

Extrets dels manuals dels Vicaris Dr. Miquel Vinyals (2) i Dr. Joan Baptista Falguera (3), avui transcrivim en primer lloc unes certificacions sobre les relíquies de sant Felicià, arribades a Mataró des de Roma, el 1770. Després, documentació diversa amb referència a una causa o plet iniciat per Teresa Cusseras contra Anton Oms, per incompliment de paraula o promesa de casament. També la valoració de l'import de la renda o lloguer anual d'unes cases als carrers de fra Jaume (avui El Carreró) i de Santa Maria, l'any 1771. I, finalment, el testimoni que fa constar la voluntat d'un difunt d'ésser enterrat a l'església de Sant Josep, dels Pares Carmelites.

Com és habitual, les transcripcions, tant en català, com en castellà, segueixen l'ortografia original, a excepció de lleugeres correccions per a facilitar la comprensió, i amb incorporació de l'accentuació.

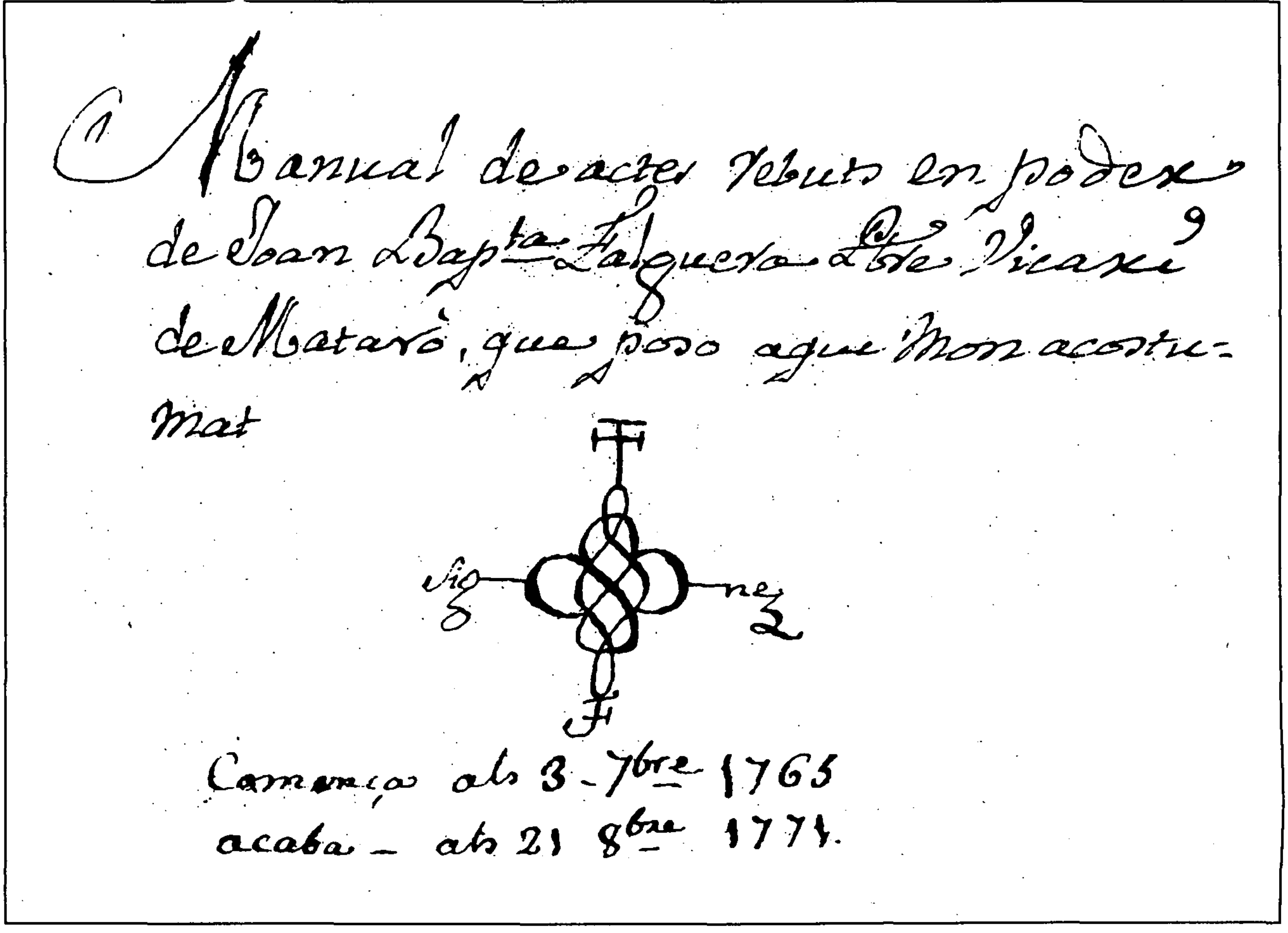
Manual de actes rebuts en poder de Joan Bapta. Falguera Pre. Vicari de Mataró, que poso aquí com acostumat

Sig- -ne

Comensa als 3 7bre 1765
acaba als 21 8bre 1771.

CERTIFICACIONS SOBRE LES RELÍQUIES DE SANT FELICIÀ (4)

Manual del Vicari Dr. Joan Baptista Falguera.
30 de gener de 1770
Folis 29v i 30
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als trenta dies del mes de Janer, any de la Nativitat del Senyor de mil set cents setanta. Constituït personalment Jo, lo Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere y Vicari de la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la dita ciutat de Mataró, y en dit nom per Authoritat ordinària, Notari Públic de ella, en la casa de Agnès Dalmau, viuda de Fèlix Dalmau, comerciant, construida en lo carrer dit de Sant Antoni de la mateixa ciutat, y en un quarto de la referida casa, decentment compost. Certifico que en presència de sinch Religiosos Caputxins anomenats los Reverents Pares Joan Baptista de Calella, Andreu de Vich, Andreu de Tàrrega, Barthomeu de Sant Clement, Joseph Maria de Igualada y dels testimonis baix escrits he encontrat en ell una urna de fusta negra, de una y altre part daurada, ab dos cristalls y quatre vidres, ben tancada, ab cinta de seda de color vermell, lligada y sellada, ab lo sello de nacra del Eminentíssim March Anton, del títol de Santa Maria de Pace, de la Santa Iglésia Romana, Presbítero, Cardenal Colona, y del Santíssim Papa Nostre Vicari General, y de la Romana Cúria y de son districte Jutge Ordinari, en la qual, y dins de ella si veu, y si divisa lo sagrat Cos de Sant Feliciano, ab un rètol del mateix nom, consistint en un cap, ab algunas dents, y differents ossos, així grans, com xichs, y costellas, y ab una ampolla de vidre rompuda, en la que se distingeix algun color semblant al de sanch. Tot lo que està decentment adornat y ben distribuit en dita urna, de modo que tot excita y mou a la major devoció. A tot lo que foren presents per testimonis, y especialment de vista, a més dels expressats sinch Religiosos, lo Reverent Dr. Miquel Vinyals, Prebere, y Vicari de la mateixa Iglésia Parroquial de Mataró y lo [...] Joseph Vilasseca, habitants en Mataró, per esto especialment cridats.

Devant de mí, Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere, Notari predit.

Urna de les relíquies de Sant Felicià, conservada a Santa Maria des del 1835 fins al 1936.

Manual del Vicari Dr. Miquel Vinyals.
7 de febrer de 1770
Foli 15
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als set dias del mes de febrer, any de la Nativitat del Senyor de mil set-cents setanta.

Devant mi lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Vicari de la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la referida ciutat, y en dit nom per authoritat ordinària Notari Públic de aquella, y en presència dels testimonis baix nombradors, comparegueren personalment los Reverents Don Joan de Llança y Palau, Prebere y Resident perpetuo de dita Iglésia, y lo Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere y Vicari de la mateixa, y han fet la seguent declaració:

Que en atenció de que en lo die trenta hu de Janer del corrent any se trobaren comissionats de part del Molt Ilustre Senyor Don Jaume Roig, Canonge de la Iglésia

Cathedral de Barcelona y Vicari General del present Bisbat, per assistir a la visura y comprobació de las insignes relíquias del gloriós Sant Feliciano Màrtir, que desde Roma vingué destinat per la Iglésia de Pares Caputxins de esta ciutat, que se trovava existent en un quarto decentment compost de la casa de Agnès Dalmau, viuda de Fèlix Dalmau, comerciant, construhida en los arrabals de la present ciutat, y en lo carrer dit de Sant Antoni; en presència de la authèntica que acompanyava ditas relíquias y de alguns de aquells religiosos, encontraren en lo dit quarto una urna de fusta negra, de una y altre part daurada, ab dos cristalls y quatre vidres, ben tancada ab cinta de seda de color vermell, lligada y sellada ab nacra, y ab lo sello del Eminentíssim senyor March Antoni, del títol de Santa Maria de Pace, de la Santa Iglésia Romana Presbítero, Cardenal Colona, y del Santíssim Papa nostre Vicari General, y de la Romana Cúria y son districte Jutge Ordinari; en qual urna, y dins ella vegeren y distinctament divisaren las insignes relíquias del cos del referit Sant Feliciano (ab un rètol del mateix), que consistian en un cap, y differents ossos, aixi grans, com xichs, acompanyats de algunas costellas dissecadas, y una empolla de vidre rompuda en la que si reputava algun color com de sanch, estant tot molt ben distribuit y artificiosament adornat de algunas flors, de modo que tot excitava y movia a la major devoció.

Y per a que constia haver.se executat aquella comissió, y de la puntual comprobació de ditas relíquias ab sa authèntica, expedida per lo dit Eminentíssim Senyor Cardenal, y referendada per son secretari als 14 juliol de 1769, me han requerit a mí, lo Notari abaix escrit, llevàs lo present acte, a cuya declaració foren presents per testimonis los Reverents Doctor Antoni Massot y Portell, y Joseph Smandia, Preberes y Beneficiats de la referida Iglésia y habitants en Mataró.

Devant mí, Doctor Miquel Vinyals, Prebere, Notari predit.

DOCUMENTACIÓ SOBRE LA CAUSA SEGUIDA PER TERESA CUSSERAS CONTRA ANTON OMS, AMB REFERÈNCIA A LA PROMESA DE CASAMENT (5)

Manual del Vicari Dr. Joan Baptista Falguera.
2 de maig de 1770
Foli 30
Arxiu del Rector
MASMM

Die dos de maig de mil set cents setanta. En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, devant de mí, Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere, Vicari de Mataró, y en dit nom per Authoritat ordinària Notari Públic, ha comparegut personalment Bonaventura Puigrubí, Licenciado, de edat catorse anys cumplerts, habitant en Mataró, natural de Centellas, lo qual, mediant jurament, ha declarat que en las deu horas del matí del dia antecedent, primer de maig, trobant.se ell, dit declarant, en lo convent de Pares Caputxins de dita ciutat, Anton Oms, sabater, natural y habitant en Mataró, li demanà li escrigués una carta dirigida a Thomasa Cuseras, de dita ciutat, en la que li manifesta los medis deu practicar dita Thomasa per posar impediment en las amonestacions que en son nom y de tal Surís se publicaren, anyadint.i los medis per poder conseguir lo casar.se ab Theresa Cuseras, sa filla, la que realment escrigué dit declarant, dictada tota per dit Anton Oms, y és la mateixa de que se li ha fet per mí, dit Notari, ostentació, expressant.li que, no obstant de trobar.se en lo primer de maig, posàs la diada de dita carta de 28 abril de 1770. La qual carta comensa I. M. J. y, sens firma, acaba Tomassa Cosseras, y per lo treball de escriurer.la li donà tres quartos, y per dirigir.la a la casa de dita Tomasa li donà un quarto y mitg, ab la prevenció que li enviàs per altre mà, com realment ho feu dit declarant. Que per major comprobació del fet, después de llegit i ratificat lo sobre expressat, en pressència dels Doctors Miquel Vinyals y Miquel Pou, Preberes, Vicaris, ho ha firmat de sa mà. La qual declaració ha fet a instància de dita Thomasa Cusseras.

(signat) Bonaventura Puigrubí, Licenciado.

Devant de mí Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere, Vicari de la Iglésia Parroquial de Mataró.

Manual del Vicari Dr. Miquel Vinyals.
9, 10 i 11 de maig de 1770
Foli 15v. a 20
Arxiu del Rector
MASMM

Nos Don Félix de Rico, Presbítero, Doctor en Derecho, Abogado de los Reales Consejos, Arzediano de Santa Maria del Mar, Dignidad en la Iglesia Cathedral, Provisor, Vicario General y Official por el Ilustrísimo Señor Don Joseph Climent, por la Gracia de Dios y de la Santa Sede Apostólica Obispo de Barcelona, del Consejo de Su Magestad.

A todos y qualesquiera officiales y ministros de Justicia del presente Obispado, y fuera de el, y a cada uno de ellos a solas, salud en Nuestro Señor Jesuchristo.

Sepan que en el dia presente y abajo escrito compareció ante Nos, en el concistorio de la Curia del Vicariato Eclesiástico de Barcelona, Salvador Puig y Catá, procurador de Theresa Cusseras, de cuyo poder consta en autos de Joseph Serra, Notario de la ciudad de Mataró, a los quinze de abril, próximo passado, y en dicho nombre nos presentó una petición del tenor siguiente:

Muy Ilustre Señor. Salvador Puig y Catá, poder haviente de Theresa Cusseras, hija habitante en la ciudad de Mataró, del presente Obispado, según el poder que presentó para insertarse, comparesco ante Vuestra Señoría y como mejor haya lugar digo:

Que Antonio Homs, maestro zapatero, y habitante en la misma ciudad, en un día de los últimos del mes de noviembre del año próximo passado, prometió y dió palabra de casamiento a mi Principal, la que fue aceptada y recíprocamente dada también por mi Principal al mismo Homs, de suerte que desde entonces, en fuerza de dicha palabra y baxo la esperansa del cumplimiento de ella, condecendió mi Principal y concintió algunos tratos menos decorossos y actos y libertades menos decentes, solicitados por el mismo Homs, de las quales quedó dicha mi Principal, y se halla actualmente, desflorada y preñada, como todo se justificará en el discurso de la causa; y como, no obstante todo ésto, se tema y haya entendido esta parte, que por ocasión de algún soborno, o seducción, no quisiera el nombrado Antonio Homs cumplir dicha palabra, antes bien, procuraría tratar y disponer casamiento con alguna otra, como también se justificará, sin embargo el solito impedimento que en la presente Curia se halla continuado a instancia de mi parte, todo lo que redunda no solo en manifestación de la poca fe, que según su naturaleza se requiere en dicho contrato, sino también en irreparable perjuicio del honor, fama y reputación de dicha mi Principal. Por ende pido y suplico que insertada la producta, el susodicha Antonio Oms sea citado en la presente causa, y en su caso y lugar, condenado en haver de cumplir la palabra de casamiento dada por él a dicha mi Principal y, en consequencia compellido en haver de celebrar matrimonio con dicha esta parte, según rito, y como manda, Nuestra Santa Madre la Iglesia, a cuyo fin sean despachadas letras o carteles citatorios y hechas las provisiones oportunas según estilo, lo que pido, no solo como va dicho, sinó también en el mejor modo que en derecho haya lugar officialmente. Altissimus. Puig y Catá. Suriá. Al pie de cuya petición hasimos la provisión siguiente:

Dia primero mayo mil setecientos setenta, incertésse y despáchense letras citatorias según estilo. De Rico, Vicario General y Oficial. Nos insiguiendo el tenor de dicha provisión: De parte de dicho Ilustrísimo Señor y de la Authoridad de Officio que gozamos: A todos, y cualesquiera, y a cada uno a solas de nuestra jurisdicción decimos, y en virtud de Santa Obediencia mandamos, y a los demás rogamos, y requirimos que, recibidas las presentes, y sin retardacion amonesten y citen, como Nos por las presentes amonestamos y citamos, a dicho Antonio Homs para que dentro el término de diez días del día de notificación de las presentes, por sí, o por legítimo procurador, comparezca ante Nos en el concistorio de dicha Curia para responder al contenido de dicha petición y, en otra manera, para dezir, continuar y prosseguir la presente causa y todos sus autos y méritos hasta sentencia deffinitiva, total fin y execución de ella inclusive, como y también para que en dicho término, señale lugar y nombre procurador en la presente ciudad, a quien las notificaciones se devan dirigir o entregar, con comminación que, haziendo lo contrario, pasado dicho término, instados y requeridos, continuaremos en dicha causa y sus méritos, según derecho, uso y estilo de dicha Curia, hallaremos que devemos continuar, su ausencia en nada obstante, y acusándole su contumacia, qual durante las notificaciones hazederas se fijarán en las puertas de dicha Curia.

Dadas en Barcelona a dos de mayo de mil setecientos setenta. De Rico, Vicario General y Official. Por mandato de dicho Señor Provisor. Dr. Antonio Campillo, Presbítero, Notario. Lugar del Sello.

En la Ciudad de Mataró, a los cuatro días del mes de mayo de 1770, instado y requerido el infrascrito por Theresa Cusseras, y noticioso de que Antonio Homs, maestro zapatero de la presente Ciudad, de esta parte de algunos días trabajava, dormía y comía en el convento de Padres Caputxinos de ella, me conferí al mencionado convento, a effecto de presentarle las letras que preceden, y no haviendo hallado en él al amonestado Oms y no sabiendo el Reverendo Padre Bruno de Vilassar, Guardián de aquel convento haverse separado de él porque no se avia despedido, entregué copia de dichas letras al enunciado

Guardián, en señal de verdadera presentasión, manifestándole el original en presencia del Doctor Juan Bautista Falguera, Presbítero y Vicario, y del Discreto Bonaventura Catalá, Notario, los dos de esta ciudad, testigos para esto llamados y rogados. Otrosí, en el mismo dia, Joseph Malla y Corona, Portero Real del Tribunal de esta ciudad, en virtud del juramento que prestó al ingresso de su officio, hizo relación a mi, el infrascrito Vicario, y por esta Authoridad, Notario de la presente Parroquia, que a instancia de Theresa Cusseras, en el día presente, a horas que serían entre las diez y las onse de la mañana, presentó a Antonio Oms las letras que anteceden mediante copia de ellas, con manifestación del original que antecede, haviendo dexado dicha copia a Theresa Oms, madre del enunciado Antonio, personalmente hallada en la casa de la propia habitasion del dicho Antonio y en la que tiene, y vió tienda parada de su officio de zapatero, cita en la calle vulgarmente nombrada del Pujol, otra de las de esta ciudad, y de esta relación me requirió firmasse la escritura, a la que intervinieron por testigos el Doctor Juan Bautista Falguera, y Doctor Miguel Pou, Presbíteros y Vicarios de la presente ciudad, en testimonio de lo que doy el presente por actuado ante mi, día, mes y año antedichos. Signo de mi Doctor Miguel Vinyals, que presenté y actué la relación de presentasión de las antecedentes letras.

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als 9 dias mes de maig de mil set cents setanta.

Devant mi lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Vicari de la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la ciutat de Mataró, y en dit nom per Authoritat Ordinària, Notari Públic de aquella, y devant los testimonis baix nombradors, comparegué personalment Fèlix Pinoy, jove sabater, de edat 19 anys, y mediant jurament que extrajudicialment ha prestat, en ma y poder del Notari predit, a instància y requisició de Thomasa y Theresa Cosseras, mare y filla, habitants en Mataró, ha declarat conèixer, y tenir familiarment tractat a Antoni Oms, sabater, que sap, per haver.ho vist, la frequència de aquell en la casa de Maria Ballester, germana de Theresa Cusseras, en ocasió que esta tots los dias, y per molt temps, tenia sa residència en la casa de dita Ballester, cita en lo carrer d.en Pujol, altre dels de esta ciutat; sap igualment, per haver.o vist, que dita Theresa Cusseras frequentava la casa de dit Oms, en la que era molt ben rebuda, no sols de dit Antoni Oms, sí també de sos pares, tractant.la ab molta confiansa y llibertat; sap no menos que en la tarde del dia de tots los Sants del prop passat any de 1769, trobant.se lo declarant just ab Theresa Cusseras en la casa de dit Anton Oms, vegé com aquest la tirà de las faldillas ab alguna forsa o violència, y fent.la entrar en un quarto o officina que dóna al ort, tancà luego la porta de part de dins y, per més que una germana de dit Anton probà obrir.la, no pogué conseguir.o, qual acció mogué al Declarant a pujar en un llenyer, ahont hi havia un reixat que donava a dit quarto, o officina, y desde allí vegé y reparà com dit Oms tenia en terra a la referida Theresa Cusseras y posat en certa acció, com si estigués sobre de ella, que ohí com ella cridava y li deya, ay traydor, fuitg de aquí, y altres paraulas que arguhien alguna resistència; que reparant lo referit Oms que lo declarant mirava y los veya, se retiraren en la paret ahont donava dita rexa; que havent marxat lo declarant de aquell lloch, y a poch rato havent.i tornat, los vegé altre vegada en semblant acció que la primera; y que havent vist després a la referida Cusseras de dit quarto o pessa, la vegé tota escabellada; tot lo que diu saber.o per haver.o vist y oït. Se li llegí la present declaració a la que se ratificà essent presents per testimonis lo Doctor Juan Baptista Falguera, Prebere y Vicari de la present ciutat y lo Reverent Pau Matas, Prebere y Resident de esta Parroquial Iglésia.

Devant mi, lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Notari Resident.

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona als nou dias del mes de maig, any del Senyor de 1770.

Devant mí lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Vicari de la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la referida ciutat, y en dit nom per Authoritat Ordinària Notari Públic de aquella, en presència dels testimonis baix nombradors, comparegué personalment Anton Saurí, xocolater, de edat 22 anys, lo qual mediant jurament que extrajudicialment ha prestat, en mà y poder del Notari predit, a instància de mare y filla Thomasa y Theresa Cusseras, habitants en Mataró, ha fet la seguent declaració: Que com a vehí sap, y ha vist, que Anton Oms, mestre sabater, de esta part de dos anys ha tingut freqüent tracte y comunicació ab Theresa Cusseras, passant los més dels matins y tardes en la casa de Maria Ballester, en la que tenia de dias sa residència Theresa Cusseras, germana de la referida Ballester; que igualment ha vist que dita Theresa Cusseras frequentava la casa de dit Oms, en la que era molt ben rebuda, tant de ell, com de sos pares; que ha vist vàrias vegadas com dit Anton Oms ha usat moltas llibertats y llanesas ab la referida Cusseras, en la casa de sa germana; que igualment ha ohït en la mateixa casa que los dos tenian sa conversació privada, dient.se lo un al altre paraulas amatòrias, que entenia y coneixia tiravan a casament; y que moltas vegadas ha vist com dit Anton Oms acompanyava a la nit a Theresa Cusseras a la casa de sa mare, Thomasa Cusseras, en la que dormia; sap també, per haver.ho ohït a Theresa Sirvent, donzella, que en la tarde del dia 31 de gener del corrent any, a hora en que se feya la professó del gloriós màrtir Sant Feliciano en la present Ciutat, entrà lo referit Anton Oms en la casa de Maria Ballester, ahont si trobava dita Sirvent y altre germana de Theresa Cusseras, y que havent.las tret de fóra de la casa, com qui ho fa per bulla, tancà luego la porta del carrer, posant.i la balda, o girant.i la clau, quedant sol en la casa ab la referida Theresa Cusseras, y probant la germana entrar en ella, no pogué conseguir.o, y, recelosa de algun desman, la obligà passar a la casa immediata vehina y saltar una paret per. a entrar

en la dita casa, ahont encontrà y vegé com lo referit Anton Oms estava sobre dita Theresa sa germana, inferint aquí la danyada intenció tindria dit Oms quant las tragué, ab dita Sirvent, de casa i tancà la porta; declara així mateix, que la vehina o duenya de la casa per ahont saltà la germana de Theresa li digué esser veritat que esta saltà la paret de sa casa per. a passar en la que se trobavan los sobre expressats Oms y Cusseras. Tot lo que diu saber.ho per haver.ho vist y [...] ohït. Y havente.li llegit esta declaració se ha ratificat a ella, essent presents per testimonis los Reverents Doctors Joan Baptista Falguera y Miquel Pou, Preberes y Vicaris de esta Parròquia. Tot lo que fou fet en la referida ciutat, en lo día, mes y any sobre expressats.

Devant mí, lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere Vicari y Notari predit.

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als 11 dies del mes de maig de 1770.

Devant mí, lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Vicari de la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la referida ciutat, y en dit nom, per Authoritat Ordinària, Notari públic de aquella, y devant los testimonis que abaix se notaran, comparegué personalment Joseph Robira, mestre sabater, de edat que ha dit de 44 anys, natural y habitant en esta ciutat, lo qual, mediant jurament que en mà y poder del Notari infrascrit ha prestat, a instància y requisició de Thomasa y Theresa Cusseras, ha fet la següent declaració: Que en lo dia 25 abril prop passat, de comissió de aquellas, passà en lo convent de Pares Caputxins de la present ciutat, ahont sabia que es trobava Anton Oms, sabater, per a tantejar y veurer si estava ab ànimo de casar.se ab la referida Theresa Cusseras, y havent lograt la ocasió de poder.li parlar, li manifestà que sí, y que ja voldria ser fòra de eix cas, y que si no ho avia lograt dita Theresa, ella y la sua mare ne tenia la culpa, per haver.se adormit en la [...], y no haver ab temps instat majorment quant se trobava en la presó, que aleshores per poch que aguessen instat, haurian lograt son intent, de cuya resposta y de lo demés que en seguida de la conversació li digué lo referit Oms. Conegué molt bé lo declarant, que sa idea era de casar.se ab dita Theresa Cusseras; y anyadint.li lo declarant que ni en lo convent de Pares Caputxins, ni en altra part, estava segur, respongué, que ell no desitjava sino que lo traguesen de allí, y com més prest millor, coneixent molt bé dit Rovira, declarant, que lo respecte o temors que tenia Anton Oms a sos pares lo feyen estar indecís y perplexo en sa resolució, encarregant.li que ho fes entendrer a dita Thomasa y Theresa Cusseras, expressant.los que se valia del Declarant, y no de son apranent, per no tenir de aquest plena confiansa y recelòs no ho tornàs a dir a sos pares, y que com dit declarant fos omís en donar lo recado de Anton Oms a ditas mare i filla Cusseras, y per conseguent estas no li tornassen resposta, ni donassen pas algun, creu molt bé lo declarant, que assò mogué a Oms a escriure una carta dirigida a Thomasa Cusseras, sa fetxa 29 abril del corrent any, que comensa I. M. J. y acaba Thomasa Cusseras, que havent.se.li llegida ha dit contenir substancialment lo mateix que li digué en la conversació tinguda en los Caputxins en lo citat die 25 abril. Se li llegí esta declaració a la que se ratificà, essent presents per testimonis lo Reverent Doctor Miquel Pou, Prebere y Vicari de Mataró, y lo Reverent Ignasi Reniu y Padró, Prebere, en esta ciutat habitant, per estas cosas pregats y cridats. Tot lo que fouch fet en la referida ciutat de Mataró, en lo die, mes y any sobre expressats.

Devant mí Doctor Miquel Vinyals, Prebere, Vicari y Notari predit.

VALORACIÓ DE L'IMPORT DEL LLOGUER ANUAL D'UNES CASES.

Manual del Vicari Dr. Miquel Vinyals.
29 d'abril de 1771
Folis 20 i 21
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona als 29 dies del mes de abril de l'any de la Nativitat del Senyor 1771.

Devant mi lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere y Vicari de Santa Maria de la ciutat de Mataró y en dit nom, per Authoritat ordinària, Notari públic de aquella, comparegueren personalment devant mí, lo Notari predit, y en presència dels testimonis baix nombradors, a instància de Jacintho Casanovas y Roca, argenter, natural y habitant en la dita present ciutat, Jaume Viladesau, mestre de casas, de edat quaranta y un anys, Francisco Agell, esculptor, de igual edat, y Pere Puig, corder, de edat 24 anys, tots naturals y habitants en la mateixa ciutat, los quals mediant jurament han promès dir la veritat sobre lo que fossen preguntats, y havent.ho estat los dos primers sobre lo quant poden donar prudencialment de arrendament o lloguer quiscun any las dos casas pròprias de dit Jacintho Casanovas, que posseheix dins las murallas de la present

ciutat de Mataró, la una cita en lo carrer dit de Fra Jaume, que era dels mare y fill Ignès y Joseph Estrany y Boix, y la altre en lo carrer de Santa Maria, que fou de Joseph Mandri, contigua o agregada ab altre que posseheix y habita dit Casanovas, cuio us, empriu y habitació de las dos ditas primeras casas és el Doctor Mariano Casanovas y Roca, clergue, segons apar del testament de son diffunt pare Francisco Casanovas, en poder del Discret Joseph Simon y Riera, Notari públic de Mataró, als 29 octubre de 1768; han assegurat que segons la estima que de esta part de molt temps se dóna a semblants casas en la present ciutat y en los puestos en que se troban construhidas, com y també per lo que entenen per rahó de son offici, que a la casa dita del carrer de Fra Jaume se li pot considerar annualment de arriendo o lloguer 25 lliures, y a la altre cita en lo carrer de Santa Maria 60 lliures annuals; igualment essent preguntat lo citat Pere Puig si tenia arrendada o llogada la casa del referit Jacintho Casanovas, cita en lo carrer de Fra Jaume, y lo lloguer que a aquell li pagava, digué, mediant jurament, que la habitava de esta part de dos anys, mediant arrendament que dit Casanovas lin tenia fet, pagant annualment de lloguer o arriendo 25 lliures, ab pagas anticipadas; tot lo que respectivament han dit ser veritat y a la mateixa se han ratificat, después de haver.se.ls llegit; essent presents per testimonis lo Doctor Joan Baptista Falguera, Prebere y Vicari, y Isidro Sabater y de la família del Senyor Rector de Mataró.

Devant mí, Doctor Miquel Viñals, Prebere, Vicari y Notari predit. (6)

TESTIMONI EXPRESSANT LA VOLUNTAT D'UN DIFUNT D'ÉSSER ENTERRAT A L'ESGLÉSIA DELS PARES CARMELITES.

Manual del Vicari Dr. Miquel Vinyals.
27 de juliol de 1771
Foli 21
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona als 27 juliol de 1771.

Devant mi lo Doctor Miquel Vinyals, Prebere Vicari de Santa Maria de la referida ciutat de Mataró, y en dit nom per Authoritat ordinària Notari públic de aquella, comparegué personalment Joan Tarrats, torsedor de seda, natural y habitant en dita ciutat, de edat que ha dit ser de 44 anys complerts, y mediant jurament que, en mà y poder de mí lo Notari predit, ha prestat segons que a dret és menester, y en presència dels testimonis baix nombradors, ha fet la següent declaració: Que per vehí, y per lo freqüent tracte que tenia ab Bonaventura Torner, diffunt, veler, sap de boca de aquest, y repetidas vegadas li ohí dir, que era son ànimo y voluntat ser enterrat en la Iglésia de Pares Carmelitas Descalsos de la present ciutat; esta ha dit ser sa declaració y a ella se ha ratificat después de llegida. Foren presents per testimonis lo Reverent Josep Torner, Prebere, y lo Discret Miquel Vila, Notari públic a Vilassar, per estas cosas cridats y pregats, de que fas fe.

Devant mí, Doctor Miquel Vinyals, Prebere, Vicari y Notari predit. (7)

NOTES.

1.- Les transcripcions de documentació inclosa als Manuals dels Vicaris s'inicien als FULLS/37 i continuen als FULLS/39.

2.- Referències d'aquest Manual i del seu autor Dr. Miquel Vinyals, consten en la introducció i en la nota 3 de l'apartat DOCUMENTACIÓ, als FULLS/39.

3.- Manual de actes rebuts en poder de Joan Baptista Falguera, Prebere, Vicari de Mataró, que poso aquí mon nom acostumat. (signatura notarial)

Comença als 3 setembre 1763.

Acaba als 8 octubre 1771.

4.- Les relíquies de Sant Felicià, màrtir, extretes de la catacumba romana de Poncià, foren donades pel cardenal Marco Antonio Colonna, Vicari General de Roma, al Definidor General dels Caputxins fra Fèlix de Martorell, el dia 14 de juliol de 1769, amb destinació al convent de Caputxins de Mataró, on arribaren, per mar, el 28 de gener de 1770.

A la ciutat es feren festes de recepció i una processó per al trasllat al Convent (31 de gener de 1770) curiosament esmentat en la causa o plet Cusseras-Oms que també transcrivim.

Es conservaren al convent dels Caputxins fins a l'any 1835, que foren dipositades a Santa Maria, i es mantingueren en el seu estat original fins al 1936. Una part d'aquestes relíquies és avui a l'altar de Sant Desideri.

Veure FERRER i CLARIANA, Lluís. Santa Maria de Mataró, la parròquia, el temple. Volum II. Mataró, 1971, pàg. 72 i apèndixs 9 i 10.

5.- A partir de la documentació que transcrivim, sembla que Anton Oms, tot i haver donat paraula de casament a Teresa Cusseras, va tractar de casar-se amb una altra dona, de cognom Surís.

Sabent el fet per la publicació de les amonestacions Tomasa i Teresa Cuseras, mare i filla, plantegen una causa contra Anton Oms.

No coneixem com va acabar la causa, ni si hi va haver sentència.

Examinats els registres sagramentals de Santa Maria, tampoc no hi hem trobat l'anotació del possible matrimoni.

La part redactada en castellà és còpia de la documentació tramesa a Mataró per la Cúria del Bisbat de Barcelona. Les actuacions fetes a Mataró són en català.

Durant tot el segle XVIII, i, fins ben entrat el segle XIX, la documentació generada a Santa Maria és majoritàriament en català. A més s'utilitza, a vegades, el llatí en actes o qüestions en què intervenen preveres beneficiats o residents. El castellà es redueix a la documentació oficial, encara que amb excepcions.

6.- L'any 1766 el jornal d'un mestre paleta era de 10 sous, el d'un fadrí de 8 sous i el d'un manobre de 3 sous i 9 diners.

Aquestes dades, extretes de l'arxiu de la família Fins, poden relacionar els imports dels lloguers amb els salaris (1 lliura, moneda barcelonina de compte, era equivalent a 20 sous, i un sou era igual a 12 diners).

7.- A inicis del segle XVIII els enterraments a Mataró són fets majoritàriament al fossar i a l'església de Santa Maria. Se'n fan també en lo cementiri de l'Hospital, a Sant Josep, a les Tereses, a Santa Anna i a Mata. Amb el transcurs dels anys s'abandona progressivament el fossar parroquial i a la fi de segle són gairebé tots a l'església de Santa Maria. Tot i amb això, continuen fent-se enterraments a les altres esglésies de la ciutat.

Els Manuals dels Vicaris contenen molts testimonis semblants al que transcrivim, fets -suposem- en funció de la resistència de la Junta d'Obra de Santa Maria, titular dels drets d'enterrament, a autoritzar inhumacions a les altres esglésies mataronines. També inclouen actes referides als problemes plantejats per les processons mortuòries (quant a ordre, itineraris, etc...) i els funerals.

Veure SALICRÚ i PUIG, Manuel. Els cementiris de Mataró. Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 13. Mataró, abril 1982.

Transcripció i notes: M. S. i P.

— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

La Rambla i el Camí Ral (tras Santa Anna) a començaments de segle. MASMM. Documentació fotogràfica.

La plaça de Santa Anna a començaments de segle. MASMM. Documentació fotogràfica.

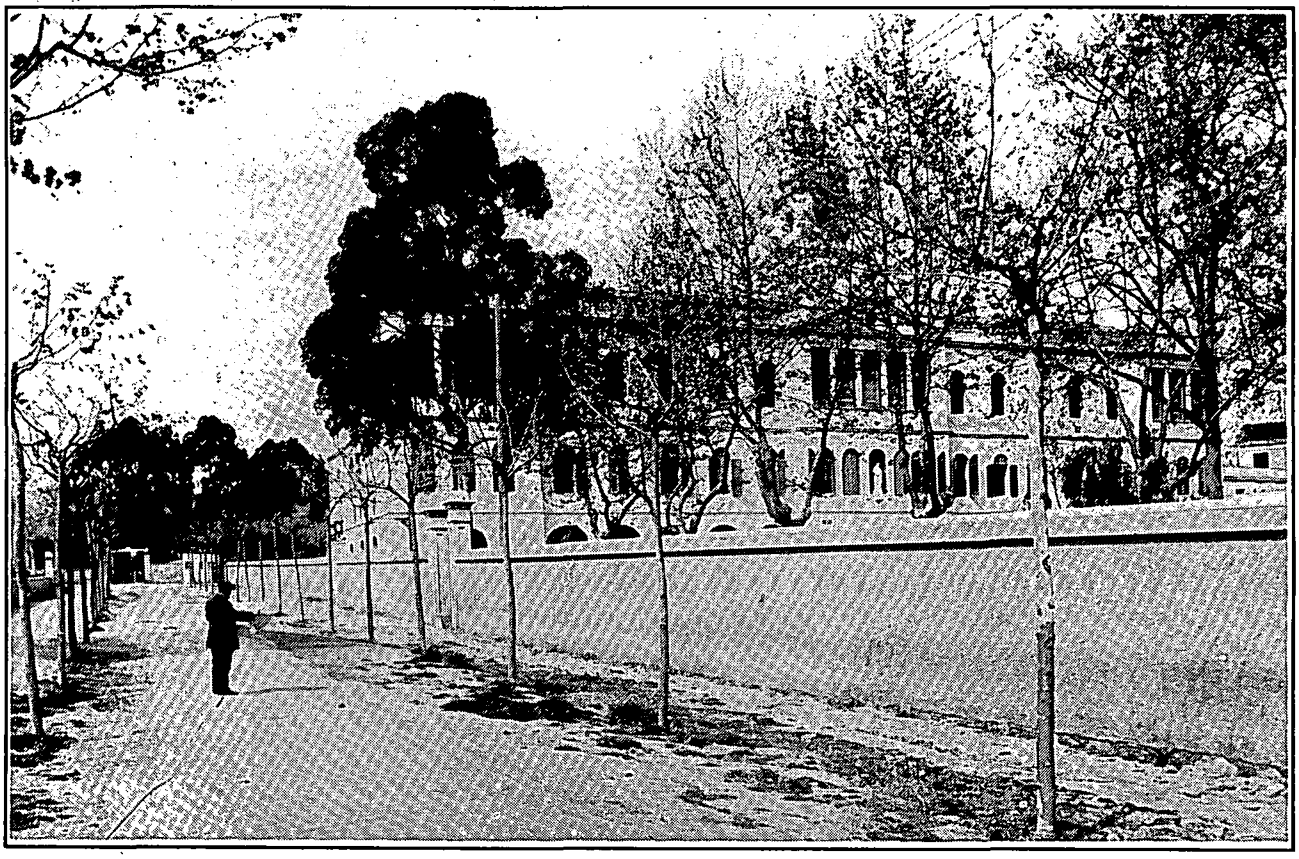

La Riera i el Col.legi de Valldemia. Al fons l'entrada del parc. MASMM. Documentació fotogràfica.

L'ermita de Sant Simó i la carretera a començaments de segle. MASMM. Documentació fotogràfica.

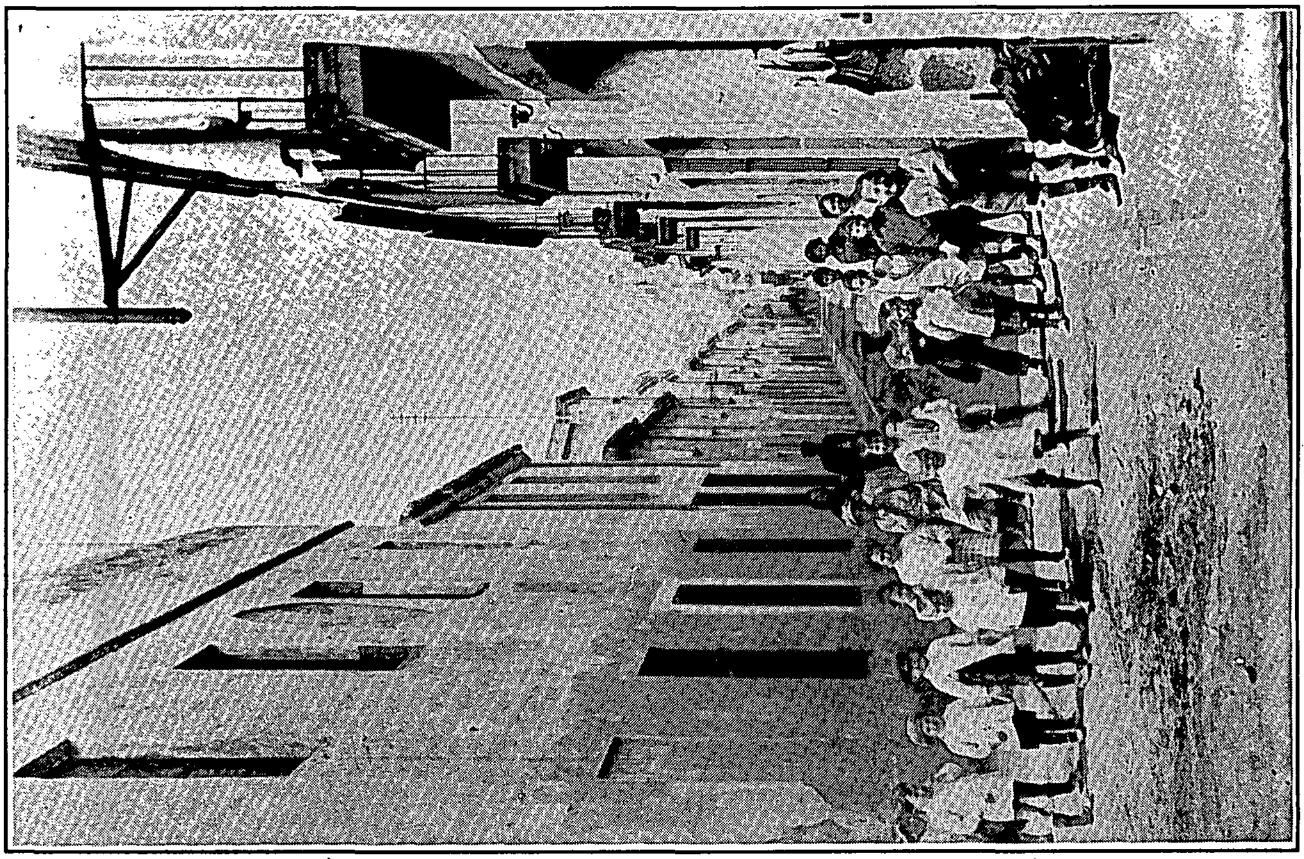

El carrer de Sant Francesc de Paula a començaments de segle. MASMM. Documentació fotogràfica.

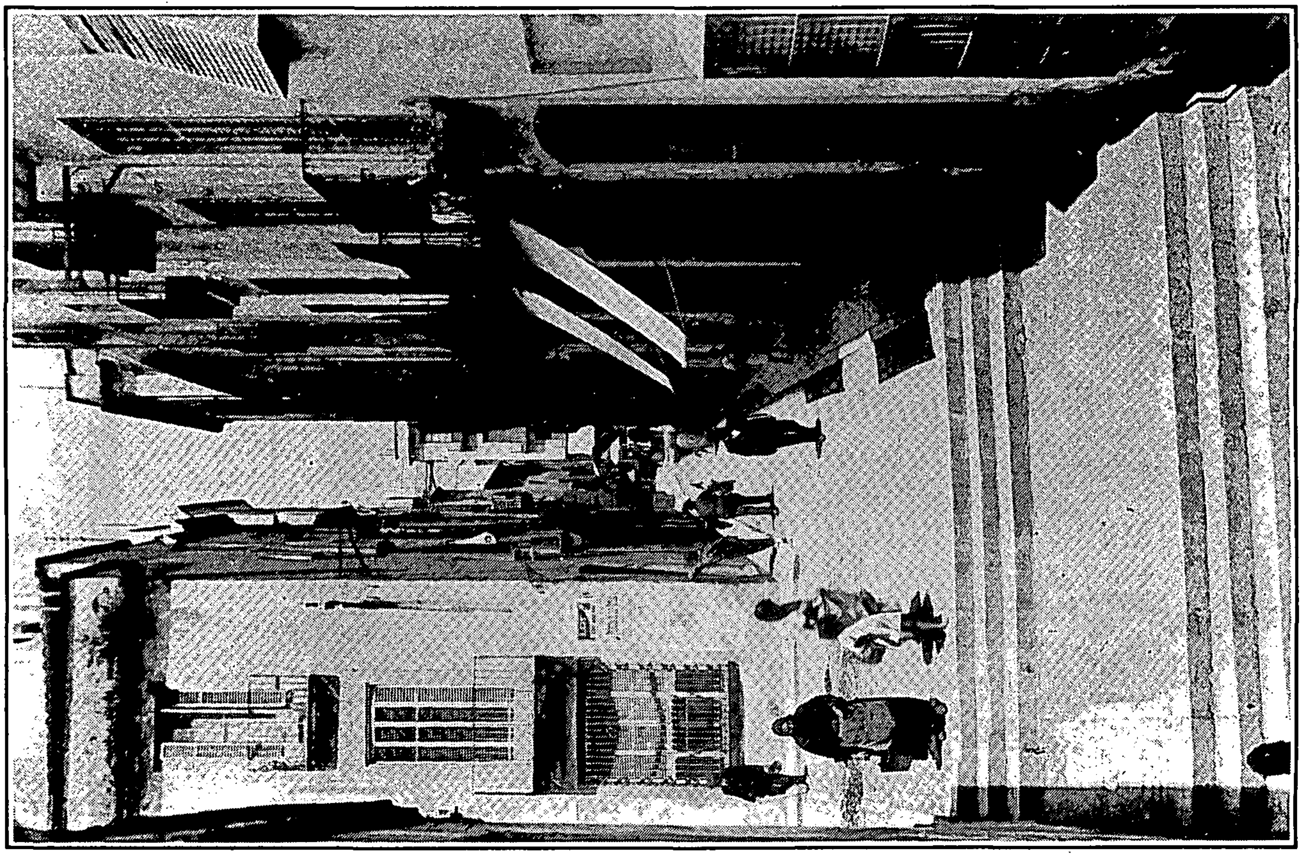

Les Escaletes i el carrer de Sant Cristòfor a començaments de segle. MASMM. Documentació fotogràfica.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya